

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ (INSTITUT) „ANDREI LUPAN”

ENCICLOPEDIA MOLDOVEI

REGISTRUL TEMATIC ADNOTAT
ȘTIINȚE FILOLOGICE

Chișinău, 2023

Lucrarea a fost elaborată în cadrul Programului de Stat (2020-2023), nr. 20.80009.1606.04 „Elaborarea științifică a Enciclopediei Moldovei și a Platformei electronice enciclopedice naționale în contextul dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”.

Alcătuitori:

dr. hab. Constantin Manolache, Ion Vârțanu, Dan Adauge,
Liviu Mancuș, Mihail Adauge, Silvia Donici, Valeriu Oprea,
Lidia Zasavițchi, Janna Nikolaeva, Marina Ticu,
Silvia Mîtcu, Natalia Niș, Maria Nichitenciuc, Daniela Hadârcă,
Aliona Bujor, Tatiana Țoncu, Vladislav Nichitenciuc

Editor: dr. hab. Constantin MANOLACHE

Redactor: Ion VÂRȚANU

Corector: Nadejda PASCARI

Copertă: Valeriu OPREA

Machetă: Maria NICHITENCIUC, Valeriu OPREA

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Științe filologice : Registrul tematic adnotat / Ministerul Educației și Cercetării, Universitatea de Stat din Moldova, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan” ; alcătuitori: Constantin Manolache [et al.] ; editor: Constantin Manolache. – Chișinău : [S. n.], 2023 ([Blitz Poligraf]). – 112 p. – (Enciclopedia Moldovei, ISBN 978-9975-62-632-3 ; 16).

[80] ex.

ISBN 978-9975-62-635-4.

81’374.2:80/81

Ș 85

ARGUMENT

Registrul de termeni în domeniul științe filologice este elaborat de Centrul de Cercetări Enciclopedice al Bibliotecii Științifice (Institut) „Andrei Lupan” în cadrul proiectului nr. 20.80009.1606.04 „Elaborarea științifică a Enciclopediei Moldovei și a Platformei electronice enciclopedice naționale în contextul dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”, încadrat în „Prioritatea Strategică IV Provocări societale” a Programului de Stat (2020-2023) și constituie bilanțul cercetărilor enciclopedice ale termenilor din unul dintre cele 18 domenii ale Registrului general de termeni pentru „Enciclopedia Moldovei” și „Platforma electronică enciclopedică națională”.

Aplicând metodele de cercetare științifico-enciclopedică, pe baza surselor lexicografice și enciclopedice elaborate în perioada 1971-2022 în RSS Moldovenească/Republica Moldova, și a publicațiilor de specialitate recente, editate în România, Marea Britanie, Franța, Lituania, Ucraina, Federația Rusă, Spania, Bulgaria în domeniul științe filologice, au fost identificați, cercetați, analizați, precizați și adnotați 1224 de termeni, exceptând personalitățile. Potrivit Concepției „Enciclopediei Moldovei”, compartimentului științe filologice îi sunt rezervate până la 9% din numărul total de termeni (cca 40 000 de termeni)¹. Astfel, practic, s-a respectat distribuția planificată.

Registrul enciclopedic propus include noțiuni și fenomene cu conținut cognitiv ce reflectă realități din toate ramurile filologiei în condițiile globalizării și informatizării: literaturii, teoriei și criticii literare, folclorului, limbilor și științelor lingvistice etc. La selectarea termenilor enciclopedici s-a ținut cont de integrarea materialului enciclopedic pe verticală și orizontală în cadrul domeniului și de principiul interdisciplinarității, cu posibilitatea completării și ajustării ulterioare a acestora la zi.

¹ Constantin Manolache, Didina Țăruș, Ion Xenofontov, *Concepția „Enciclopediei Moldovei”* [în 10 vol.] /Red. șt.: Demir Dragnev, Chișinău, Inst. de Studii Enciclopedice, 2011, p. 31.

Conținutul registrului este unul integrat, toți termenii enciclopedici au fost abordați din perspectiva unui cadru structural unic, în asocierie cu categoria de materiale enciclopedice, pentru a oferi eventualilor utilizatori ai „Enciclopediei Moldovei” o imagine integrală și aprofundată asupra dezvoltării lumii în ansamblu, societății și activității umane, culturii, științelor, tehnologiilor.

A

A, a, prima literă a alfabetului latin și a celorlalte alfabete derivate din acesta; prefix, abreviere și simbol.

ABREVIERE, grup de cuvinte sau cuvânt prescurtat.

ACCENT, pronunțarea accentuată a unei silabe în conformitate cu specificul limbii.

ACHIZIȚIE A LIMBII, proces de însușire a unei limbi și rezultatul acestuia.

ACORD, mijloc principal de exprimare a relațiilor sintactice de dependență între cuvinte.

ACRONIM, cuvânt format din prima literă sau din segmentele inițiale ale cuvintelor care compun o sintagmă, o expresie, un titlu etc.

ACROSTIH, formă de poezie cu destinație ascunsă, mascată, ale cărei versuri încep cu literele dintr-un nume de persoană.

ACT DE VORBIRE, manifestare a activității comunicativ-verbale a omului, realizată prin utilizarea limbii în situații de comunicare concrete.

ACTANT, protagonist, autor al acțiunii (într-o narațiune, într-o propoziție); participant la acțiunea exprimată de verb.

ACTE ROMANE, colecție medievală de povestiri moralizatoare.

ADEVĂRUL LITERAR ȘI ARTISTIC, supliment al ziarului „Adevărul” (1871-1951) din București, având o periodicitate săptămânală.

ADJECTIV, parte de vorbire flexibilă care exprimă diverse însușiri ale obiectelor. Se acordă cu substantivul determinat în gen, număr și caz.

ADVERB, parte de vorbire neflexibilă, autosemantică, exprimând o caracteristică a unui proces, a unei însușiri sau a circumstanței în care se desfășoară o acțiune sau există o însușire.

AED, poet epic narator și muzician în Grecia antică, creator și executant al propriilor compoziții cu subiect epic.

AFAZIE, pierdere sau alterare a limbajului, ca o consecință a unor leziuni cerebrale, fiind însoțită deseori de tulburări intelectuale.

AFIRMAȚIE, vorbire prin care se afirmă ceva, formulare cu caracter afirmativ; termen sinonim cu propoziția enunțiativă afirmativă, în opoziție cu negația.

AFIX, nume generic pentru prefixe, sufixe și infixe.

AFORISM, enunț concis și memorabil care conține o cugetare, un adevăr cu aplicabilitate relativ generală.

AFRICATĂ, consoană cu caracter complex, a cărei articulație începe cu o ocluziune și se termină ca o consoană fricativă, prin eliberarea parțială, uneori șuierătoare a aerului.

AGLUTINARE, mod de formare a cuvintelor prin care două cuvinte semnificative sau rădăcini sunt unite într-un singur cuvânt pentru a exprima o combinație a celor două sensuri.

AGRAMATISM, tulburare neuropsihologică, caracterizată prin incapacitatea de exprimare gramaticală corectă.

ALĂUTA ROMÂNEASCĂ, revistă literară, supliment al ziarului „Albina românească”. A fost prima revistă din Moldova, dedicată exclusiv literaturii.

ALBINA, periodic politic și literar din sec. al XIX-lea, unde au fost publicate articole din domeniile politic, cultural și literar.

ALBINUȘA, culegere de pilde și sentințe cu caracter didactic-moralizator din ciclul legendelor de origine bogomilică, scrisă în sec. al XIV-lea.

ALEEA CLASICILOR, ansamblul sculptural instalat cu începere din 1957 pe aleea centrală a grădinii publice principale a municipiului Chișinău, Republica Moldova.

ALEGORIE, operă literară (fabulă, parabolă etc.) în care exprimarea unei idei abstracte se face prin mijloace concrete.

ALEXANDRIA, roman popular din literatura română veche care evocă persoana și faptele regelui Alexandru cel Mare.

ALFABET, totalitatea literelor așezate într-o ordine convențională, reprezentând sunetele de bază ale unei limbi.

ALFABETUL CHIRILIC, unul dintre primele alfabetete slave. Creat în 863 de Constantin (Chiril) Filosoful. La baza alfabetului chirilic stau două scrieri: grecească și glagolitică.

ALFABETUL LATIN, alfabet care deservește scrierea în limba latină. În sec. II î. Hr. cuprindea 20 de litere. La ora actuală este folosit de peste 500 de limbi.

ALFABETUL OGAM, scriere celtică. Inscripții cu alfabetul ogam au fost descoperite în Irlanda.

ALITERAȚIE, figură stilistică, rezidând în efectele eufonic-imitative, îndeosebi în vers, obținute de către autor prin alegerea unor cuvinte în care se repetă sunetele.

ALMANAH, lucrare cu apariție periodică, sub formă de culegere de texte dintr-un anumit domeniu, dintr-o anumită publicație.

ALOCUȚIUNE, comunicare orală, publică, ocazională de scurtă durată.

ALOFON, variantă a fonemului care reprezintă o realizare pozițională a acestuia.

ALOMORF, variantă a morfemului, reprezintă realizarea aceluiasi morfem în diferite contexte.

ALTERNANȚĂ FONETICĂ, fenomen de natură fonetică care constă în schimbarea regulată a unui sunet din rădăcina sau tema cuvântului în alt sunet mai mult sau mai puțin diferit de cel dintâi.

ALUZIE, figură de stil constând în a exprima un lucru cu intenția de a face să se înțeleagă altceva, a face sensibil raportul dintre un lucru spus și altul nespus.

AMBIGUITATE, expresie, afirmație lipsită de precizie.

AMFIBRAH, unitate metrică în retorica antică, formată dintr-o silabă lungă încadrată de două silabe scurte.

AMINTIRI, specie folclorică a genului liric de dimensiuni reduse (2-6 versuri) cu caracter predominant erotic-meditativ, având circulație în scris; gen literar, asemănător cu memoriile, în care scriitorul descrie fapte din propria sa viață.

AMPLIFICARE RETORICĂ, dezvoltare a ideilor sau argumentelor într-un discurs, constituind o calitate, când cuprinsul este interesant și plastic, sau un defect, când acesta nu conține nimic nou.

ANACRONISM, în opera literară sau artistică, greșeală de plasare a unui concept sau a unui instrument ce nu corespunde spiritului epocii.

ANACRUZĂ, termen grecesc din metrica antică, desemnând o jumătate de picior neaccentuat care precede prima silabă accentuată.

ANACOLUT, construcție sintactică ambiguă, care presupune întreruperea neașteptată a continuității sintactice în propoziție sau frază.

ANAFORĂ, relație dintre două elemente lingvistice, în care cel care apare ulterior în discurs nu are un sens de sine stătător; procedeu stilistic care constă în repetarea unui cuvânt la începutul mai multor versuri, fraze sau părți de frază.

ANAGRAMĂ, cuvânt sau frază care se obține prin schimbarea ordinii literelor unui alt cuvânt sau fraze.

ANALE, (fr. *Annales*), scriere istorică, relativ concisă, în care sunt înregistrate în sens cronologic, an cu an, evenimentele importante din viața unui popor sau a unui stat; ediție științifică periodică, de regulă, anuală.

ANALITISM, calitate a unei limbi de a exprima semnificațiile și valorile gramaticale în afara cuvântului, în cadrul propoziției, prin intermediul morfemelor flexionare analitice, care nu se contopesc cu cuvintele pe care le însoțesc.

ANALIZĂ FONETICĂ, tehnică prin care se identifică sunetele din fluxul vorbirii, descriindu-se trăsăturile articulatorii, acustice ale lor, particularitățile combinatorii și de realizare a unităților fonetice.

ANALIZĂ GRAMATICALĂ, metodă folosită în practica lingvistică școlară, ce include două tipuri de analiză: morfologică și sintactică.

ANALIZĂ MORFOLOGICĂ, cercetare a cuvintelor după apartenența la partea de vorbire, după criteriile de clasificare, după categoriile gramaticale, după tipul de flexiune.

ANALIZĂ SINTACTICĂ, cercetare care își propune stabilirea propozițiilor componente ale unei fraze, a funcției, tipului și raporturilor sintactice între propoziții, alcătuirea schemei sintactice ș. a.

ANALIZĂ STILISTICĂ, metodă și tehnică descriptivă de cercetare/interpretare a textului, care își propune să determine valorile expresiv-estetice ale textului sau apartenența lui la una dintre varietățile funcționale ale limbii.

ANALIZĂ LITERARĂ, operație de cunoaștere prin descompunerea unui text literar în elementele lui componente.

ANAPEST, picior de vers compus din două silabe scurte, urmate de una lungă, frecvent în poezia grecilor și a romanilor.

ANASTROFĂ, procedeu stilistic ce constă în schimbarea ordinii obișnuite a cuvintelor într-o propoziție, cu scopul de a atrage atenția asupra unui amănunt.

ANATOLIENE, LIMBI ~, limbi moarte, vorbite în mileniile II-I î. Hr. în Asia Mică (Turcia, nordul Siriei) au fost asimilate de limbile persană și greacă.

ANECDOTĂ, scurtă povestire, cu poantă, memorabilă, cu un pronunțat caracter pitoresc inspirată din viața de toate zilele sau pusă pe seama unui personaj celebru.

ANGAJATĂ, LITERATURA ~, în istoria și critica literară definește, în sensul cel mai general, o atitudine activă în raport cu realitățile morale, politice etc. dintr-o societate.

ANGLICISM, expresie specifică limbii engleze; cuvânt de origine engleză împrumutat, fără necesitate, de o alta limbă și neintegrat în aceasta.

ANONIMUL BRÂNCOVENESC, (Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717), cronică atribuită inițial cronicarului muntean Radu Popescu, apoi spătarului Preda Brâncoveanu.

ANONYMUS CARANSEBESIENSIS, dicționar român-latin manuscris din jurul anului 1700, primul dicționar bilingv cu româna ca limbă de bază scris cu litere latine; Dictionarium valachico-latinum.

ANTIFRAZĂ, figură de stil care constă în utilizarea unui cuvânt sau a unui enunț cu sens contrar celui real, deseori ironic.

ANTIGONA, personaj din literatura și mitologia antică, fiica lui Oedipus, regele cetății Thebae, născută din dragostea incestuoasă a acestuia cu mama sa, Iocasta, și soră cu Ismene, Eteocles și Polynices.

ANTIROMAN, gen de roman urmărind descrierea unor zone ale realității fizice sau psihice într-o formă directă, sfidând normele esteticii tradiționale.

ANTITEZĂ, figură de stil derivată dintr-un procedeu de gândire, constând în alăturarea a doua expresii (cuvinte) cu sensuri contrarii, care se pun reciproc în lumină, cu scopul de a sublinia și mai mult opoziția dintre ele.

ANTOLOGIE, culegere de texte reprezentative pentru o literatură, o perioadă din istoria ei, pentru un autor, selectate pe baza unui criteriu anumit (domeniu, temă, formă, limbă, autori reprezentativi).

ANTOLOGIE LATINĂ, o colecție de poezii în limba latină, de prin secolul al VI-lea, ce ține de literatura latină din Africa de nord.

ANTOLOGIA PALATINĂ, colecție de epigrame grecești, compilată în sec. al X-lea în Bizanț de Konstantin Kefala.

ANTONIMIE, tip de relație semantică reprezentată de opoziția de sens dintre două cuvinte cu referenți nu doar diferiți, ci și contrari sau contradictorii.

ANTROPONIM, substantiv ce denumește nume de persoane (nume de familie, prenume, pseudonime, porecle).

APOCOPĂ, fenomen fonetic care constă în suprimarea unui sunet sau a unui grup de sunete de la sfârșitul cuvântului.

APOFTEGMĂ, expresie aforistică memorabilă, de obicei antică sau în stil antic major. Poate avea și o coloratură ironică.

APOSTROF, semn ortografic (') care marchează căderea accidentală a unor sunete de la începutul, de la mijlocul sau de la sfârșitul unui cuvânt.

APOZIȚIE, parte de propoziție (tip de atribut substantival sau pronominal), care reia și explică un alt cuvânt cu care are aceeași referință.

APPENDIX PROBI, palimpsest anexat la lucrarea „Artium Instituta”, scrisă în secolul I de gramaticianul latin Valerius Probus, cea mai importantă sursă de cunoaștere a limbii latine populare care stă la baza limbilor romanice.

ARCHIRIE ȘI ANADAN, carte populară cu finalitate moralizatoare, de origine asirobabiloniană, ce datează din sec. VI î.Hr.

ARGOU, limbaj convențional care aparține fie unor clase, categorii sau grupuri situate pe o treaptă inferioară în ierarhia socială, fie unei categorii de vârstă (elevi, studenți), fie celor care practică o anumită meserie.

ARHAISM, cuvinte, expresii, fonetisme, forme gramaticale și construcții sintactice care au ieșit din uz.

ARIE DIALECTALĂ, teritoriu în care se folosește aceeași formă dialectală.

ARTĂ PENTRU ARTĂ, formulă care exprimă autonomia artei, libertatea acesteia de politică, de funcția socială și didactică.

ARTICOL, instrument gramatical care însoțește un substantiv având rolul de integrator enunțiativ.

ARTICOL LEXICOGRAFIC, definiție a cuvântului dată în dicționarele explicative.

ARTIFICIALE, LIMBI ~, limbi construite în mod intenționat de un om sau un grup de oameni în încercarea de a elabora o limbă de comunicare universală pentru domeniile în care limbile naturale nu sunt eficiente.

ARTICULARE, pronunțare sau rostire clară a unui cuvânt; atașare la un substantiv a articolului substantival hotărât sau nehotărât.

ASONANȚĂ, termen de versificare și stilistică, ce constă în identitatea numai a vocalelor sau a diftongilor la finalul versurilor, începând cu ultimul accent, în timp ce sunetele următoare nu mai sunt coincidente, creând ceea ce se numește rimă imperfectă.

ASPECT, categorie gramaticală a verbului prin care se exprimă felul acțiunii desemnate de verb. Este caracteristică pentru limbile în care opozițiile aspectuale se realizează cu mijloace gramaticale (prefixe, infixe), realizând serii de cuvinte opozitive.

ASPECTUALITATE, categorie funcțional-semantică specifică verbului, specializată pentru caracterizarea modului de desfășurare a acțiunii (germ. Aktionsart), a felului în care vorbitorul percepe procesul desemnat de verb.

ASTRA, Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, a fost înființată la Sibiu între 23 octombrie – 4 noiembrie 1861, având un rol însemnat în emanciparea culturală și politică a românilor din Transilvania.

ATELANĂ, piesă satirică de teatru, jucată de tineri romani, care își are originea în orașul Atella din Campania.

ATENEU, clădire publică în care se desfășoară manifestări culturale-artistice, ideea având originile în vechea Eladă.

ATENEUL ROMÂN, revistă literară și științifică din Iași, apărută cu o periodicitate săptămânală, iar din mai 1861 lunară, care își propunea să fie un tablou fidel al societății românești din acea perioadă.

ATLAS LINGVISTIC, lucrare specifică studiului dialectologic al limbii.

ATRIBUT, parte secundară a propoziției care determină un nume (substantiv, pronume, numeral). Se identifică prin întrebările: care?, ce fel de?, a cui?, câți?, câte?, al câtelea?, a câta? etc.

AUTOBIOGRAFIE, istoria vieții unei persoane scrisă de ea însăși și prezentată de la persoana întâi.

AUTOGRAF, manuscrisul unei lucrări scrise de autorul însuși; original; semnătură a autorului pe un volum, eventual precedată de o dedicație pentru destinatari.

AUTOHTONISM, cuvânt pătruns într-o limbă din limba populației autohtone. Elementele autohtone traco-dacice formează substratul limbii române.

AVANGARDISM, mișcare literară din primele decenii ale sec. XX, caracterizată prin negarea violentă a formelor de artă consacrate, prin proclamarea noului.

AVESTA, culegere de texte sacre ale religiei mazdeene, imnuri care erau în același timp tratate și poeme, cuprinzând codul sacerdotal al zoroastrismului.

AXĂ PARADIGMATICĂ, ansamblul relațiilor paradigmatică într-o limbă.

AXĂ SINTAGMATICĂ, ansamblul relațiilor sintagmatică într-o limbă.

Ă

Ă, ă, a doua literă a alfabetului limbii române și sunet vocalic notat cu această literă.

Â

Â, â, a treia literă a alfabetului limbii române și sunet notat cu această literă.

B

B, b, a patra literă a alfabetului limbii române; sunet notat cu această literă (consoană oclusivă bilabială sonoră); notație literală pentru sunetul si; bemol; simbol chimic pentru bor; simbol pentru intensitatea sunetelor bel.

BACCHIUS, tip de picior de vers.

BADI, învățătură în stilul literaturii medievale care descrie mijloace de ornamentare a discursului.

BALADĂ, specie versificată a eposului popular, poem narativ cu caracter nuvelistic, lirico-epic sau invers, de largă respirație și de mare amploare, cu execuție recitativ-melodică.

BALAU, personaj din basmele populare românești, înfățișat în chip de șarpe uriaș, acoperit cu solzi, având aripi și mai multe capete.

BALCANISME, fenomene specifice comune limbilor balcanice.

BALCANISTICĂ, ramură a științelor umanitare, care studiază trăsăturile specifice comune ale limbilor, literaturii, istoriei popoarelor vechi și contemporane din regiunea Balcanilor; lingvistica balcanică.

BARBARISM, cuvânt, expresie sau construcție de origine străină, care, spre deosebire de internaționalisme, nu corespunde normelor limbii literare.

BARD, poet și cântăreț din țările celtice (Galia, Irlanda, Cornwall, Țara Galilor, Scoția). Prezența lui este atestată încă din sec. II î. Hr.

BAROC, curent artistic apărut în Roma, în jurul anilor 1600, manifestându-se printr-o viziune antitetice asupra lumii, prin instabilitate, patetism, extravaganță și neliniște.

BASARABIA, primul ziar în română din Basarabia, publicat între 26 mai 1906 și 11 martie 1907. În jurul publicației s-au grupat tineri intelectuali basarabeni precum: Pan Halippa, Mihai Vântul, Alexei Mateevici și alții.

BASM, specie a literaturii orale care reprezintă o narațiune cu elemente fantastice.

BATRAHOMIOMAHIA, în literatura greacă veche, epopee animalieră de dimensiuni mici, cu caracter comic, care parodiază „Iliada”.

BÂLINE, cântec epic despre evenimente eroice sau episoade demne de remarcat în istoria Rusiei din secolele XI–XVI.

BEATNIK, mișcare a tinerilor asociată literaturii anilor ’50-’60.

BELETRISTICĂ, denumire comună pentru operele literare artistice în genere și cele în proză (nuvelă, povestire, roman) în special; în sens mai larg, sinonim cu literatura artistică; în sens restrâns – cu proza artistică.

BEOWULF, epopee eroică anglo-saxonă, poem epico-eroic popular, monument al literaturii anglo-saxone din sec. VIII–IX. Descrie faptele eroice de vitejie ale legendarului erou de origine scandinavă Beowulf.

BERTOLDO, roman popular, cunoscut în Moldova și sub denumirea de „Viața lui Bertoldo”, „Istoriile lui Bertoldo”. Este o tălmăcire a unei versiuni neogrecești a romanului satiric „Viața lui Bertoldo”.

BESSARABSKAJA JIZNI, revistă apărută între 1904 și 1916 în Basarabia.

BESSARABSKIJ VESTNIK, revistă apărută între în anii 1889-1898 în Basarabia.

BESTIAR, ansamblul reprezentărilor animaliere dintr-o cultură, dintr-o epocă, dintr-o țară: culegere, tratat despre animale, de obicei însoțită de ilustrații.

BESTSELLER, lucrare literară care deține recordul la vânzare.

BIANWEN, formă literară, cântec narativ din folclorul chinez.

BIBLIA DE LA BUCUREȘTI (1688), prima traducere completă a Bibliei în limba română, fiind publicată la București în 1688. Scrisă cu caractere chirilice, titlul ei complet fiind „Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament”.

BIBLIOGRAFIE, înregistrare și descriere a lucrărilor scrise și tipărite.

BIBLIOGRAFIE LITERARĂ, ramură a bibliologiei, care se ocupă cu studiul tipăriturilor, al edițiilor de opere literare, cu descrierea, aprecierea, sistematizarea și răspândirea publicațiilor.

BIBLIOTECA PENTRU CITIRE, revistă de „Literatură, științe, arte, industrie, știri și modă”; apare la Sankt Petersburg din 1834 până în 1865.

BIEDERMEIER, stil artistic de tranziție, predominant în Europa Centrală, care s-a manifestat între anii 1815 și 1848.

BILDUNGSROMAN, scriere în proză care prezintă procesul de formare a personalității eroului principal sub influența experienței directe.

BILILINGVISM, folosirea paralelă a două limbi într-o țară, regiune; este cercetat sub diferite aspecte: lingvistic, sociologic, psihologic ș.a.

BIOGRAFIE, expunere orală sau scrisă care descrie viața și activitatea unei persoane.

BLESTEM, invocare a urgiei divinității împotriva cuiva; nenorocire a cuiva pusă pe seama furiei divine. Poeții romantici îl preiau din folclor și îl transformă în figură de stil foarte expresivă.

BOCET, specie de poezie populară rituală, care însoțește manifestările funerare; cântare de mort.

BOGATÎR, personaj înzestrat cu putere deosebită, îndrăzneală și inteligență în epopeile din limba rusă.

BOVARISM, termen creat și pus în circulație de filosoful francez Jules de Gaultier cu referire la Emma Bovary, eroina titulară a romanului „Madame Bovary” (1857), prilej de observații asupra idealismului.

BRAHILOGIE, tip de elipsă care constă în evitarea repetării unui element al frazei exprimat anterior.

BUCOLICĂ, gen al poeziei lirice din literatura greacă și romană, mici poeme, în care sunt cântate frumusețile naturii și plăcerile vieții câmpenești.

BUF, varietate a comediei derivată din genul teatrului italian (și al operei), în care un personaj anume, bufon, arlechin, saltimbanc etc., era menit să stârnească prompt râsul.

BUFON, personaj comic, îmbrăcat în haine grotești, care era ținut la curțile medievale să distreze un suveran sau un senior feudal, cu glume, gesturi, strâmbături, denumit și măscărici, paiată, nebun.

BUFONADĂ, varietate a comediei, în care râsul provine dintr-o intrigă de situații.

BURLESC, o formă de stilizare parodică în literatură, al cărei efect comic se bazează pe nepotrivirea temei cu reprezentarea ei, gen satiric, cultivat în literatură și în artă (caricatură, parodie, farsă, burlescă muzicală ș.a.).

C

C, **c**, a cincea literă a alfabetului limbii române; cifră romană cu valoarea de 100; simbol.

CACOFONIE, îngrămădire haotică de sunete, care produce o impresie neplăcută, iritantă.

CALAMBUR, glumă, joc de cuvinte prin care se obține un efect comic, bazat pe un echivoc, spre deosebire de sensul a unor cuvinte care se pronunță la fel.

CALC LINGVISTIC, formă de împrumut lingvistic, care constă în atribuirea de sensuri noi unui cuvânt existent în limbă, precum și în reproducerea unor procedee gramaticale după modelul unor cuvinte sau expresii străine cu mijloace proprii.

CALEA RĂTĂCITĂ, în tradiția populară desemnează labirintul, ce simboliza în vechime căutarea centrului spiritual, a credinței, căutarea fiind legată de rătăcirii și pericole.

CALENDAR, lucrare care conține o listă de luni, zile, date de referință, indicații ale sărbătorilor; Calendar laic, calendar ortodox, calendare religioase.

KALEVALA, epos care cuprinde într-o narațiune compactă un cod de texte epice, nupțiale ș. a., alcătuit pe baza runelor carele, ijore și finlandeze.

KALEVIPOEG, epos popular estonian, în care sunt cântate faptele de armă ale conducătorului estonian Kalev.

CALIGRAFIE, artă și deprindere de a scrie frumos și citeț. Se cultivă printr-un sistem de exerciții speciale.

CALOIAN, obiect ritualic antropomorf în miniatură îngropat în pământ pe timp de secetă, invocându-se ploaia.

CANON, compoziție polifonică în care sunt două sau mai multe voci; ansamblul cântărilor considerate sfinte; parte a liturghiei.

CANTILENĂ, cântec liric sau epic în literatura medievală.

CANȚONĂ, specie a poeziei lirice medievale cultivată de trubadurii care cântau dragostea cavalerilor.

CARICATURĂ, reprezentare artistică prin care se exagerează trăsăturile, îndeosebi negative, ale unei persoane, situații, cu intenție umoristică, satirică sau ironică și având, de regulă, o țintă morală, politico-socială.

CATALITICA, compartiment al versificației ce se referă la vers și picior de vers.

CATEGORIE GRAMATICALĂ, noțiune lingvistică cu care operează gramatica.

CATREN, strofă din 4 versuri care reprezintă un tot întreg.

CAUCAZIENE, LIMBI ~, familie izolată de limbi, vorbită de cca 7 mil. de persoane în munții Caucaz și în regiunile învecinate – Federația Rusă, Georgia și Turcia, Siria, Iordania, Iran, Irak, Israel, incluzând cca 40 de limbi autohtone caucaziene.

CAZ GRAMATICAL, categorie gramaticală (morfologică și sintactică) specifică numelui, care exprimă raporturi sintactice dintre cuvinte.

CAZANIA LUI VARLAAM, carte românească de învățătură, prima carte tipărită în limba română, editată de Mitropolitul Moldovei Varlaam (1643). Cazania lui Varlaam a fost unul dintre izvoarele care a stat la baza formării limbii literare române.

CAZANIE, operă narativă cu conținut laic sau bisericesc, răspândită în literatura medievală. Conține predici sau povățuiri moralizatoare.

CAZUL ACUZATIV, caz al numelui (substantivului, pronumelui, adjectivului, numeralului) în limba română.

CAZUL DATIV, caz al numelui (substantivului, pronumelui, adjectivului, numeralului) în limba română.

CAZUL GENITIV, caz al numelui (substantivului, pronumelui, adjectivului, numeralului) în limba română.

CAZUL NOMINATIV, caz al numelui (substantivului, pronumelui, adjectivului, numeralului) în limba română.

CAZUL VOCATIV, caz al numelui (substantivului, pronumelui, adjectivului, numeralului) în limba română.

CĂRȚI ASTROLOGICE ȘI DE PREVESTIRE, texte din literatura română veche care conțineau predicții în funcție de luna sau semnul zodiacal al nașterii.

CĂRȚI POPULARE, nume colective pentru mai multe texte de proveniență cultă sau folclorică în proză, având intrigă și personaje inspirate din lumea reală, care definesc situații și propun soluții, modele de viață.

CÂNTEC BĂTRÂNESC, creație populară orală care include subiecte epice, lirico-epice și lirice cu elemente narative.

CÂNTEC DE LEAGĂN, cântec pentru adormirea copilului, cu caracter liniștit, presupune repetarea unor motive și figuri ritmice stabile ce se asociază cu mișcarea legănată.

CÂNTEC DESPRE OASTEĂ LUI IGOR, monument al literaturii vechi ruse, creat la finele sec. XII de către un autor necunoscut după campania din 1185 a lui Igor Sveatoslavici (principe de Novgorod-Siverski) împotriva cumanilor.

CÂNTECUL CIDULUI, cel mai important monument al eposului eroic pop. spaniol, creat pe la 1140.

CÂNTECUL LUI ROLAND, cel mai important monument al eposului eroic francez, apărut în N Franței la sf. sec. XII.

CÂNTECUL NIBELUNGILOR, cel mai important monument al eposului pop. eroic german, creat prin 1200.

CENTON, poezie compusă în întregime din versuri din alte poezii.

CEZURĂ, în versificație, pauză mediană ritmică în versurile mai lungi.

CHIOR-OGLÎ, epos eroic care aparține mai multor popoare din Orientul Apropiat și Asia Mijlocie.

CI, gen de poezie clasică chineză.

CIMILITURĂ, creație populară, uneori în versuri, cu caracter alegoric și metaforic, care cere identificarea unui obiect sau a unei ființe.

CITAT, extras dintr-un text sau secvență preluată cu precizie.

CLARTÉ, asociație a scriitorilor și a oamenilor de cultură, din 1919-1928.

CLASICI, scriitori recunoscuți ca fiind cei mai buni, exemplari.

CLASICISM, curent artistic care aspiră să reflecte realitatea în opere de artă desăvârșite ca realizare artistică, creații care să-l ajute pe om să atingă idealul frumuseții morale.

CLASICISMUL WEIMAR, direcție în literatura germană asociată operei lui Goethe și a lui Schiller.

CLASIFICAREA LIMBILOR, diviziune a limbilor ce presupune repartizarea sistematică a limbilor de pe glob pe categorii taxonomice, potrivit unor criterii determinate.

COBZAR, în sec. XVII–XIX, cântăreț-muzicant pelerin, care își interpreta cântecele proprii, acompaniindu-se la cobză.

COD LINGVISTIC, sistem convențional de semne și reguli folosit în transmiterea informației, a mesajelor de la emițător la receptor în timpul comunicării.

CODEX NEAGOEANUS, culegere manuscrisă de texte populare (Alexandria, Gromovnic și Floarea Darurilor, fragmente dintr-o Pravilă), descoperite în Transilvania și traduse în românește în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

CODEX SINAITICUS, cea mai veche Biblie din lume.

CODEX STURDZANUS, colecție de texte vechi, manuscrise parabiblice (legende apocrife, hagiografice și apocaliptice), din secolul al XVI-lea alcătuite de preotul Grigore din Măhaci.

CODEX, reunire de table cerate, reprezentând cea mai veche formă de carte la romani; culegere manuscrisă de legi, de documente medievale.

CODICELE VORONEȚEAN, vechi manuscris românesc din secolul al XVI-lea, unul dintre cele mai vechi texte românești scrise în grai rotacizant.

COERENȚĂ, concept fundamental în lingvistica textului și în analiza discursului, desemnează totalitatea trăsăturilor care determină unitatea semantică a unei suite de enunțuri, considerându-se că un text bine format este un text coerent.

COEZIUNE, concept fundamental în lingvistica textului, desemnează totalitatea trăsăturilor care determină unitatea sintactică a unei suite de enunțuri.

COLIND, cântec tradițional cântat de cetele care vizitează casele în seara de crăciun; colindă.

COLIZIUNE, fenomen caracteristic operei artistice, în care se contrapun concepții, idei, forțe sociale, caractere.

COLON, parte sau subdiviziune a unui vers, a unei strofe sau a unei perioade în metrica antică.

COLONCIFRĂ, numărul de serie al paginii sau coloanei unei cărți, reviste, ziar, publicații; de obicei plasat în colțul exterior al părții de sus sau de jos a paginii.

COLONTITUL, rând deasupra textului principal pe pagina unei cărți, uneori în partea laterală sau în câmpul de jos.

COMEDIA DEL ARTE, gen de spectacol teatral bazat pe improvizații.

COMEDIE, unul dintre genurile principale ale artei teatrale, unde acțiunea și caracterele sunt tratate din perspectiva comică, fiind opus tragediei.

COMENTARIU, adnotări, reflecții, observații explicative critice sub formă de articol, referitor la un text literar, istoric etc.

COMIC, categorie estetică în a cărei sferă intră actele, situațiile sau personajele din viață sau din artă care provoacă râsul.

COMPARAȚIE, procedeu stilistic de asociere a doi termeni (obiecte, personaje, acțiuni), pe baza însușirilor comune, în vederea reliefării însușirilor primului termen.

COMPETENȚĂ LINGVISTICĂ, termen din domeniul gramaticii generativ-transformaționale, se referă la o singură dimensiune a limbii, gramaticalitatea, însemnând evaluarea actului lingvistic drept corect sau incorect din punct de vedere gramatical, în funcție de modul în care au fost respectate regulile sintactice care l-au generat.

COMPLEMENT, parte secundară de propoziție care determină un regent cu caracter verbal: verb, adverb, adjectiv sau interjecție.

COMPOZIȚIE, procedeu de construire a unei opere de artă (structură), de încheiere a părților ei într-un tot unitar, condiționat de ideea fundamentală a operei, de caracterul și destinația ei, precum și de trăsăturile individuale ale autorului.

COMPUNERE, procedeu intern de îmbogățire a vocabularului. Prin compunere, două sau mai multe cuvinte se unesc pentru a forma un nou cuvânt.

COMUNICARE, ansamblu de acțiuni de transmitere a informațiilor de către emițător sub formă de mesaje (verbale, scrise, nonverbale) spre receptor (interlocutor).

COMUNITATE LINGVISTICĂ, grup uman bazat pe întrebuințarea unei singure varietăți lingvistice, caracterizat prin intercomunicare și integrare teritorială.

CONCEPTISM, direcție în literatura barocă, care s-a răspândit în Spania în secolul al XVII-lea.

CONCETTO, tip de metaforă bazată pe convergența neașteptată a imaginilor și conceptelor îndepărtate.

CONCORDANȚA TIMPURILOR, sistem temporal relativ în care, în opoziție cu sistemul temporal absolut, interpretarea timpurilor din propoziția subordonată se face prin raportare la timpul verbului din regentă, nu la momentul vorbirii.

CONDIȚIONAL, categorie gramaticală, mod personal (predicativ) al verbului. Exprimă o acțiune posibilă, dar condiționată sau dorită.

CONNECTOR, cuvânt sau locuțiune fără conținut lexical care exprimă anumite raporturi sintactice.

CONFESIUNE, scriere literară care conține mărturisirea unor gânduri și sentimente legate de viața intimă a autorului.

CONJUGARE, tip de flexiune caracteristică verbului. Constă în schimbarea formei verbale după categoriile gramaticale de diateză, mod, timp, persoană și număr.

CONJUNCTIV, categorie gramaticală, mod personal (predicativ) al verbului. Exprimă acțiuni realizabile sau ireale.

CONJUNCTURĂ, în textologie, restaurarea unei părți lipsă sau deteriorate a unui text; decriptarea unui fragment care nu poate fi citit.

CONJUNCȚIE, instrument gramatical, care exprimă raporturi de subordonare între propoziții, precum și de coordonare între cuvinte și propoziții.

CONOTAȚIE, sens suplimentar al unui cuvânt, al unei sintagme sau al unei expresii, diferit de semnificația lui de bază.

CONSOANĂ, sunet al vorbirii, format din zgomotul produs în urma strâmtorării sau închiderii canalului fonator (creării unui obstacol într-o anumită regiune a cavității bucale).

CONTACTE LINGVISTICE, interferențe ce apar în urma contactului dintre colectivități, sub presiunea factorilor extralingvistici de natură etnică, istorică, culturală și socială, având drept consecință interferența și influența reciprocă a limbilor.

CONTAMINARE, influență reciprocă între două elemente lingvistice asemănătoare care presupune și modificarea formelor.

CONTEXT LINGVISTIC, parte a unui enunț care precedă și urmează o unitate lingvistică (cuvânt, secvență de cuvinte, enunț) și care îi condiționează prezența, forma sau funcția.

CONTEMPORANUL, revistă științifică și literară (bilunară, apoi lunară) apărută la Iași, iulie 1881 și mai 1891, sub îngrijirea lui Ioan Nădejde și Vasile G. Morțun.

CONVORBIRI LITERARE, revistă de literatură ce apare între 1867-1885 la Iași, iar din 1885-1944 la București, fondator fiind Titu Maiorescu.

COORDONARE, în sintaxă, relație de nondependență, stabilită între minimum două unități sintactice de același statut.

CORELAȚIE, raport de interdependență sau reciprocitate a două sau mai multe unități lingvistice.

CORIFEU, conducătorul corului în tragedia și în comedia greacă antică; cântăreț solist într-un cor; balerin care conduce un ansamblu.

CORPUS LINGVISTIC, colecție de texte, scrise sau orale, reprezentative pentru o limbă, ce furnizează date pentru descrieri lingvistice de orice tip.

CREAȚIONISM, direcție în poezia spaniolă a anilor 1910-1920.

CRESTOMAȚIE, culegere de texte din diferiți autori, reprezentative pentru valoarea lor filologică, istorică, documentară etc.; analecte.

CRIPTOLOGIE, disciplină care studiază scrierile secrete, procedeele de cifrare și de descifrare a mesajelor cifrate.

CRITICĂ LITERARĂ, ramură a științei despre literatură.

CRONICA ANONIMĂ DESPRE BRÂNCOVEANU, cronică muntenească atribuită inițial cronicarului muntean Radu Popescu, apoi spătarului Preda Brâncoveanu, cu cea mai mare valoare literară dintre toate scrierile muntenești.

CRONICA ANONIMĂ RACOVITĂNEANĂ, cronică moldovenească a doi autori anonimi care continuă letopisețul lui Miron Costin, scrisă în limba română și care relatează evenimente din istoria Moldovei, cuprinse între anii 1661 și 1729.

CRONICA BĂLENILOR, cronică anonimă, scrisă la sfârșitul sec. XVII de un autor atașat grupării boierești a Bălenilor cu titlul „Istoriile domnitorilor Țării Românești”.

CRONICA BUZEȘTILO, cronică scrisă de un apropiat al Cantacuzinilor, la îndemnul boierilor Buzești.

CRONICA DE LA BISTRIȚA, manuscris ce datează din secolele XVI-XVII, numită și „Letopisețul de când s-a început cu voia lui Dumnezeu Țara Moldovei”.

CRONICA DE LA PUTNA, letopiseț despre istoria Moldovei, întocmit între anii 1466-1525, posibil de către un călugăr al mănăstirii Putna, pe baza unor notițe ale vremii.

CRONICA GHICULEȘTILOR, cronică moldovenească redactată la Iași, scrisă inițial în limba română, pentru a fi tradusă la cererea familiei Ghica (Grigore și Matei Ghica) în limba greacă.

CRONICA LUI ȘTEFAN CEL MARE, una din cele mai vechi cronici românești, scrisă în limba germană. Datează de la sfârșitul secolului al XV-lea.

CRONICA MOLDO-GERMANĂ, versiunea păstrată, în germană, a cronicii oficiale a domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1504), intitulată „Cronica scrisă pe scurt a lui Ștefan, din mila lui Dumnezeu voievod al țărilor Moldovei și Valahiei”.

CRONICA MOLDO-POLONĂ, traducerea în limba polonă a unui letopiseț slav de curte, făcută la Iași în 1566 de un cărturar polonez de la curtea lui Alexandru Lăpușeanu.

CRONICA MOLDO-RUSĂ, scriere istorică compilată la curtea lui Bogdan al III-lea cel Orb (1504, 1517), fiul lui Ștefan cel Mare.

CRONICA PICTATĂ DE LA VIENA, cronică ilustrată a Ungariei medievale, scrisă în secolul al XIV-lea, are inițialele pictate, conținând 146 de pagini și 147 de picturi în miniatură.

CRONICA SÂRBO-MOLDOVENEASCĂ, scurt letopiseț care expune laconic în medio-bulgară unele evenimente însemnate din istoria Moldovei, Bulgariei, Serbiei și a Turciei între anii 1359, 1512.

CRONICARI MOLDOVENI, autorii primelor cronici moldovenești în limba română privind istoria Țării Moldovei: Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce.

CRONICARI MUNTENI, cronicarii munteni care au activat în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea.

CRONICĂ, lucrare cu caracter istoric, obișnuită mai ales în Evul Mediu, care cuprinde o înregistrare cronologică a evenimentelor sociale, politice și familiale; letopiseț, hronic.

CRONICILE LUI MIHAI VITEAZUL, colecție alcătuită din trei izvoare externe, care atestă ecoul european al acțiunilor domnitoru-

lui: două poeme scrise în neogreacă, aparținând vistiernicului Stavrinou și lui Gheorghe Palamed și o cronică latină.

CRUSCA, ACADEMIA DELLA ~, societate științifică, cea mai importantă instituție de cercetare a limbii italiene, cea mai veche academie lingvistică din lume.

CUANTIFICATOR, în lingvistica modernă, termen preluat în descrierea semantică formală din logică, pentru a desemna cuvintele care oferă o caracterizare cantitativă a unui ansamblu de indivizi sau a cantității de materie.

CULTISM, greșeală de limbă, apărută din dorința vorbitorului de a se exprima mai literar, mai cult, constă în abateri semantice și stilistice, având drept consecință apariția unor clișee lingvistice și a unui stil artificial.

CUPIDON, în mitologia română, zeul dragostei, corespondentul lui Eros din mitologia greacă. Era reprezentat ca un copil înaripat, înarmat cu arc și o tolbă cu săgeți.

CURRENT LINGVISTIC, mișcare care reunește lingviștii pe baza unor concepții asemănătoare asupra faptelor de limbă; curent literar.

CURRENTUL LATINIST, curent lingvistic român din sec. al XIX-lea, care a continuat unele idei ale Școlii Ardelene, și în special cea a latinității poporului roman, un moment important din viața culturală a Transilvaniei.

CURIER DE AMBE SEXE, revistă literară și culturală, cu o periodicitate neregulată. Apare la București (1837-1847), în locul publicației „Gazeta Teatrului Național”.

LIMBI CUȘITICE, limbi din familia afro-asiatică, sunt vorbite în Sudan, Kenya, Etiopia, Somalia de peste 25 mln. de locutori, în mare parte păstori nomazi.

CUVÂNT, unitate de bază a vorbirii omenești compusă dintr-un sunet sau dintr-un complex de sunete, care are un anumit înțeles și care denumește un obiect, un proces, o acțiune, un fenomen din realitatea înconjurătoare, precum și caracteristicile lor.

D

D, d, a șasea literă a alfabetului român și sunetul corespunzător; cifra 500 în sistemul roman de numărare; simbol; unitate de măsură.

DACIALITERARĂ, publicație apărută la Iași, în 1840, sub redacția lui Mihail Kogălniceanu. Prima revistă cu un program cultural clar articulat, stimulator și astăzi.

DACISME, cuvinte, elemente de substrat, moștenite din vechea limbă traco-dacă, vorbită în regiunile balcano-dunărene până în primele secole ale erei noastre.

DACOROMÂN, dialect vorbit de dacoromâni devenit limbă națională și literară.

DACTIL, picior de vers format dintr-o silabă accentuată urmată de două silabe neaccentuate.

DADAISM, curent literar și artistic apărut în 1916 în Europa, caracterizat prin negarea oricărui raport între gândire și expresia artistică, prin ridicarea hazardului la rangul de principiu de creație.

DASTAN, gen epic în folclorul din Orientul Apropiat și Mijlociu și Asia de Sud.

DE-, element de compunere, folosit la formarea unor cuvinte, cărora le atribuie sensul de „separare”, „îndepărtare”, „anulare”, „mișcare descendentă”, „retrogradare”.

DEBUT, începutul unei opere literare.

DECADENTISM, mișcare literară din a doua jumătate a sec. XIX, caracterizată prin cultivarea artificialului, a rafinementului estet și a morbidului excesiv.

DECASILAB, vers de zece silabe.

DECIMA, în poezia spaniolă, poezie de 10 versuri.

DECLINARE, schimbarea după caz și număr a substantivelor, ad-

jectivelor, pronumelor, numerales și articolelor, exprimată în flexiuni ce redau anumite raporturi gramaticale.

DECONSTRUCTIVISM, direcție în critica literară, în anii 1960-1970, bazată teoretic pe poststructuralism.

DEIXIS, cuvânt sau îmbinare de cuvinte care are funcția de a indica, în timp sau spațiu, un obiect.

DEMIURG, creatorul Universului; principiu activ și creator.

DENOTAȚIE, sensul stabil și analizabil în afara contextului unui cuvânt.

DERIVARE, procedeu prin care se formează un cuvânt din altul cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor.

DESCÂNTEC, formulă magică însoțită de gesturi, cu care se descântă; vrajă, descântătură.

DESCRIERE, scriere sau pasaj dintr-o scriere, în care se descrie ceva.

DESCRIEREA MOLDOVEI, una dintre cele mai importante opere ale lui Dimitrie Cantemir, scrisă în latină între 1714 și 1716.

DESCRIPTIVISMUL AMERICAN, curent structuralist apărut în lingvistica americană în 1911.

DESINENȚĂ, element morfologic care se atașează la tema unui cuvânt pentru a reda diferite categorii gramaticale.

DESTINATAR, persoană căreia i se trimite, i se adresează un mesaj.

DETERMINANT LINGVISTIC, cuvânt subordonat/dependent în cadrul unei relații de subordonare.

DEUS EX MACHINA, procedeu dramatic în teatrul antic: presupune apariția bruscă a unei zeiță pe scenă, a cărei intervenție duce la deznodământ.

DEZNODĂMÂNT, partea finală a unei opere literare, epice sau dramatice, în care se rezolvă conflictul, intriga sau coliziunea ce rezultă din lupta caracterelor, din succesiunea evenimentelor ș.a.

DHVANI, unul dintre cele mai importante concepte ale poeziei tradiționale indiene.

DIACRITIC, SEMN ~, semn grafic care dă unei litere a alfabetului o valoare specială.

DIACRONIE LINGVISTICĂ, termen lingvistic care denumește aspectul evolutiv (istoric) al fenomenelor lingvistice.

DIALECT LINGVISTIC, varietate a unei limbi, folosită ca mijloc de comunicare de un număr limitat de oameni, uniți printr-o comunitate teritorială, socială sau profesională.

DIALECTISM, particularitățile graiului, ale dialectului.

DIALECTOLOGIE, disciplină lingvistică, ce se ocupă cu studiul limbii dialectale, al dialectelor.

DIALOG, procedeu literar specific genului epic sau dramatic, constând în alternarea replicilor personajelor.

DIATEZĂ, categorie gramaticală proprie verbului, care arată raporturi subiectiv-obiectuale.

DIATRIBĂ, gen al literaturii antice.

DICTON, expresie, sentință etc. formulată de o personalitate celebră, devenită proverb.

DICȚIONAR, lucrare lexicografică ce cuprinde cuvintele unei limbi aranjate, de obicei, în ordine alfabetică.

DIDAHIE, termen caracteristic pentru perioada veche a literaturii române și care înseamnă o expunere scrisă sau orală cu caracter moralizator (învățătură, cazanie, predică), explicând un text biblic.

DIDASCALIE, instrucțiune dată actorilor de autorul unei opere dramatice.

DIEGEZĂ, povestire, narațiune consecutivă; expunere.

DIFTONG, rostirea cu o singură tensiune musculară a două sunete vocalice (a unei vocale și a unei semivocale) în cadrul unei silabe.

DIGLOSIE, coexistența în aceeași țară a două limbi (una savantă și alta populară) sau a două stadii ale aceleiași limbi.

DIGRESIUNE LIRICĂ, procedeu compozițional-stilistic, ce constă în intercalarea în creațiile literare a unor reflecții ale autorului, tangențiale temei centrale; abatere lirică.

DIHOTOMIE, împărțire a unei noțiuni în alte două noțiuni.

DILETANT, amator, persoană care se ocupă cu arta, știința sau tehnica din plăcere, fără a avea studii speciale sau pregătirea necesară.

DILOGIE, două opere literare (scrieri dramatice, romane, povestiri), legate între ele prin comunitatea de idei, temă, subiect, personaje.

DIMINUTIV, parte de vorbire care se formează cu un afix și care arată că obiectele, ființele sau însușirile denumite sunt considerate în mod real sau afectiv mai mici decât cele exprimate de cuvântul de bază.

DIPOD, care este format din două picioare metrice.

DISCONTINUITATE, lipsă de continuitate între mai multe elemente care se succedă într-un text.

DISCURS, text în situația reală de comunicare, produs pentru a exprima diferite intenții comunicative; actualizarea textului.

DISIMILARE, modificare din cauza influenței unui sunet identic sau asemănător.

DISLEXIE, dificultate de a citi și a înțelege ceea ce se citește.

DISLOCARE, separare a doi termeni dintr-un grup sintactic prin introducerea între ei a unui cuvânt sau a mai multora.

DISONANȚĂ, în poezie, tip de rimă inexactă.

DISTIH, strofă alcătuită din două versuri care rimează între ele.

DISTRIBUȚIE, totalitatea contextelor (sau a vecinătăților) în care o unitate lingvistică poate apărea într-o limbă, adică suma pozițiilor diferite pe care le poate ocupa în raport cu alte unități.

DITIRAMB, în Grecia antică, imn în cinstea zeului Dionysos, mai târziu imn și pentru alți zei și eroi.

DIVAN, denumire generică în Orientul apropiat și mijlociu, a unor colecții de poezii așezate în ordinea alfabetică a rimelor; culegere de poezii care imită poezia orientală; culegere de narațiuni.

DOINĂ, specie a liricii populare și a folclorului muzical românesc, care exprimă un sentiment de dor, de jale, de revoltă, de dragoste etc., preluată și de poezia cultă.

DOLCE STIL NUOVO, numele dat unei mișcări literare din Italia secolelor XIII și XIV.

DON JUAN, personaj din literatura și arta universală, personaj al unei legende spaniole din sec. al XIV-lea. Don Juan este prototipul aristocratului galant și fără scrupule, vestit prin aventurile sale amoroase.

DON QUIJOTE, personajul principal al romanului „Iscusitul Idalgo Don Quijote de la Mancha” (1605-1615) de Miguel de Cervantes. Îmbină conștiința datoriei de cavaler cu idealurile umaniste, generate de Renaștere.

DRAMATURGIE, totalitatea operelor dramatice.

DRAMĂ, specie a genului dramatic caracteristică literaturii moderne, cu caracter grav; unul dintre genurile literare, creație literară destinată scenei, în care comicul și tragicul se întrepătrund, dând naștere unor conflicte încordate.

DRAMĂ CU SATIRI, specie a poeziei dramatice grecești.

DRAPA, formă poetică, cântec laudativ.

DUBLETE ETIMOLOGICE, pereche de cuvinte cu aceeași origine.

DUMĂ, gen epico-liric al folclorului ucrainean, apărut în sec. al XV-lea.

E

E, e, a șaptea literă a alfabetului român și sunetul corespunzător; notație literală pentru sunetul mi; simbol.

ELEGIE, specie a poeziei lirice de un caracter trist și meditativ, legată prin originea sa de cântecele rituale ale grecilor antici, caracterizată prin exprimarea unui sentiment de tristețe, mergând de la melancolie la durere.

ELEMENTA LINGVAE DACO-ROMANAE SIVE VALACHICAE, tipărită la Viena în anul 1780 de Samuil Micu în colaborare cu Gheorghe Șincai, este prima gramatică tipărită a limbii române și prima cu alfabet latin.

ELIPSĂ, fenomen ce se referă la absența părților principale din propoziție sau a cuvintelor care sunt necesare pentru înțelegerea enunțului.

ELIZIUNE, suprimare a vocalei finale a unui cuvânt când cuvântul următor începe tot cu o vocală.

ELOGIU, discurs prin care este preamărit cineva; laudă deosebită adusă cuiva, apreciere foarte favorabilă.

EMFAZĂ, întrebuițare retorică a unui cuvânt care are rolul de a exagera valoarea unei afirmații.

EMIȚĂTOR, producător al unui mesaj; cel care codifică mesajul. Emițător poate fi un individ, un grup sau o instituție care posedă o informație, are o motivație și urmărește un scop.

ENCLIZĂ, atașare a unui cuvânt, a unei silabe sau a altui element neaccentuat la cuvântul precedent; postpunere.

ENDECASILAB, vers care are unsprezece silabe.

ENUMERAȚIE, figură de stil care constă în înșiruirea unor argumente, fapte etc. privitoare la aceeași împrejurare sau temă.

ENUNȚ, unitate de bază a comunicării sau o comunicare de sine stătătoare organizată gramatical.

ENUNȚAȚIE, figură de stil care constă în înșiruirea unor argumente, fapte etc. privitoare la aceeași împrejurare sau temă.

ENUNȚIATIVĂ, PROPOZIȚIE ~, tip de propoziție prin care se comunică un eveniment din realitate, verificabil prin raportarea la starea de fapt, ca adevărat sau fals.

EPICEN, clasă de substantive animate, caracterizate din punct de vedere formal printr-o formă unică fie de feminin, fie de masculin.

EPIFORĂ, figură de stil care constă în repetarea unui cuvânt sau a mai multor cuvinte la sfârșitul unor versuri, strofe, fraze.

EPIGRAF, în Antichitate, inscripție pe un monument sau pe fațada unei clădiri; în literatura modernă, text scurt (citad, maximă), împrumutat dintr-o operă în proză sau în versuri și pus la începutul unei cărți sau unui capitol în scopul de a reda pe scurt ideea sau spiritul în care a fost concepută lucrarea respectivă.

EPIGRAFIE, disciplină auxiliară a istoriei, care studiază inscripțiile vechi făcute pe stânci, lespezi, obiecte de metal, os, lemn, lut, monumente de arhitectură, de sculptură ș.a.

EPIGRAMĂ, specie a genului liric, poezie scurtă, de obicei un catorn, care satirizează elementele negative ale unui caracter omenesc.

EPILOG, în drama antică greacă, adresare a autorului către spectatori la sfârșitul piesei prin care se explica ideea operei, precum și destinul de mai departe al eroilor.

EPISOD, parte a acțiunii în teatrul antic, delimitată prin intervențiile corului și corespunzând actului din dramaturgia modernă.

EPISTOLĂ, specie literară în versuri aparținând poeziei didactice, în care se tratează un subiect filosofic, moral, artistic etc. sub formă de scrisoare.

EPITAF, inscripție funerară în proză sau versuri, compuse la moartea unei persoane. cuprinzând elogiul defunctului sau o sentință morală.

EPITALAM, cântec de nuntă sau mic poem compus în cinstea mirilor cu prilejul oficierii căsătoriei.

EPITET, figură de stil realizată printr-un determinant expresiv pus pe lângă un substantiv sau pe lângă un verb pentru a scoate în evidență mai nuanțat o trăsătură a obiectului sau a acțiunii.

EPODĂ, a treia parte și ultima a unei triade lirice a corului din teatrul antic grec, care urma după strofă și antistrofă; poezie compusă din distihuri în care cele două versuri erau întotdeauna inegale.

EPOPEE, specie a genului epic (roman, poem) de mari dimensiuni, în care se povestesc faptele eroice, legendare sau cu caracter istoric din viața unui popor într-o anumită perioadă istorică.

EPOPEEA LUI GHILGAMEȘ, poem epic din Mesopotamia antică, aparținând culturii sumero-babiloniene. Este cea mai veche scriere literară păstrată a umanității, datând de la începutul mileniului III î.Hr.

EPOS, poem epic în versuri, de mari proporții, în care se povestesc fapte eroice.

EROTOCRITUL, scriere populară în versuri, tradusă în română prin 1770.

ESEU, studiu sau schiță literară, în care sunt tratate, într-un stil elegant, diferite subiecte din domeniul literaturii, artei, istoriei, filozofiei, politicii sau chiar tehnicii.

ESOPIA, roman popular, cuprinzând fabulele lui Esop (înmănunchiate în culegere în sec. al IV-lea î.Hr.) și viața vestitului fabulist (compusă în primele secole ale erei noastre).

ETIMOLOGIE, ramură a lingvisticii care se ocupă cu studierea originii cuvintelor și morfemelor.

ETIMOLOGIE POPULARĂ, fenomen prin care subiectul vorbitor, bazându-se pe o serie de asemănări sau asocieri superficiale, alătură în mod spontan o formă lexicală (cuvânt) de o alta față de care nu este direct legată genetic.

ETIMON, cuvânt (de obicei dintr-o limbă străină) din care provine un anumit cuvânt al unei limbi.

ETIOPICA, narațiune populară de genul romanelor erotico-picaresti.

ETNOLINGVISTICĂ, studiu al limbii în contextul cultural în care este utilizată.

ETNONIM, nume de popor.

EUFEMISM, cuvânt care exprimă idei sau fapte într-un mod atenuat, pentru a evita expresiile triviale sau insultătoare, obscene, vulgare sau jignitoare.

EUFONIE, fenomen ce redă o îmbinare armonioasă a sunetelor vocalice și consonantice; procedeu stilistic.

EXCLAMATIVĂ, PROPOZIȚIE ~, tip de propoziție care exprimă spontan o emoție puternică sau o apreciere afectivă a locutorului în legătură cu un fapt care l-a surprins, l-a emoționat etc.

EXCLAMATIV, SEMNUL ~, semn de punctuație, în româna contemporană standard este marca grafică a intonației exclamative.

EXEGEZĂ, interpretare, comentare, explicare istorică și filologică a unui text literar, religios, juridic.

EXISTENȚIALISM, curent filosofic contemporan ce evidențiază și justifică importanța existenței individuale și caracterul ei ireductibil.

EXPANSIUNE LINGVISTICĂ, termen atribuit grupurilor/sintagmelor în raport cu centrul (sau capul) de grup.

EXPRESIONISM, curent artistic modernist, inițial prezent în poezie și pictură, ce are ca origine Germania la începutul secolului XX.

EXPRESIVITATE, capacitate de a exprima în chip plastic, clar, idei, sentimente etc.

EXTENSIUNE, proces prin care un cuvânt își lărgeste înțelesul.

F

F, f, a opta litera a alfabetului român și sunetul corespunzător.

FABLIO, povestire umoristică scurtă în proza sau în versuri, cu subiect din viața cotidiană.

FABULĂ, specie a literaturii satirice, scurtă narațiune în versuri sau proză, care prin chipuri de animale, plante sau lucruri satirizează moravuri, mentalități, deprinderi, realități sociale.

FACETIAE, specie folclorică răspândită în literatura antică și în Renaștere.

FAMILIE DE LIMBI, două sau mai multe idiomuri provenite din aceeași limbă (limbă-bază). Principalele familii (sau grupuri) de limbi: indo-europene, semito-hamitice, caucaziene (ibero-caucaziene), chino-tibetane, malaeze-polineziene, uralice (uralo-altaice), indiene din America (amerindiene), africane.

FARSĂ, comedie în care sunt cultivate îndeosebi comicul ușor, de situație, bufoneria, intriga amuzantă și replica spirituală.

FAUST, personaj în literatura și arta europeană.

FĂT-FRUMOS, personaj principal din poveștile fantastice. Simbolizează idealul de vitejie, dreptate, înțelepciune și generozitate.

FICȚIUNE, creație literară (în proză) sau cinematografică care reprezintă un univers artistic imaginat de autor și care nu are referințe în realitate.

FIGURATIV, care cuprinde figuri de stil.

FIGURĂ DE STIL, procedeu stilistic prin care se modifică înțelesul propriu al unui cuvânt cu scopul de a mări plasticitatea și expresivitatea vorbirii. Face parte din domeniul sintaxei poetice. Figurile de stil mai frecvente: anafora, epifora, inversia, interogația și invocația poetică, paralelismul ș.a.

FIGURĂ RETORICĂ, formă expresivă a vorbirii, care înfrumusețează stilul, dându-i mai multă vigoare și caracter sugestiv.

FILIPICĂ, discurs înflăcărat, rostit pentru a condamna un anumit actor politic.

FILOCALIE, antologie din scrierile pustnicilor, monahilor și a clericilor ortodocși din secolele IV–XV.

FILOLOGIE, totalitate de științe privind lingvistica, știința literaturii, folcloristica, textologia, paleografia; filologie clasică.

FILOSOFIA LIMBAJULUI, domeniu ce studiază diferitele tipuri de limbaj din punctul de vedere al semnificației, relației utilizatorilor cu utilizarea limbajelor și cu realitatea.

FIZIOLOGUL, carte de simbolistică animalieră creștina, tipărită inițial în Alexandria Egiptului prin sec. al II-lea, de-a lungul Evului Mediu, transformat uneori în bestiar, această carte a fost una dintre cele mai citite din lume.

FLĂMÂNZILĂ, personaj din poveștile fantastice moldovenești. Este reprezentat ca un uriaș înzestrat cu o foame nepotolită, în stare să mănânce brazdele din urma a șapte pluguri.

FLEXIUNE, procedeu de exprimare a categoriilor gramaticale proprii limbilor respective, prin asocierea la o bază a unor morfeme gramaticale.

FLOAREA DARURILOR, carte populară, conținând aforisme, istorioare, pilde moralizatoare ce definesc virtuțile și metehnele omenești, reprezentate fiecare printr-un animal sau insectă.

FLORILEGIU, compilație de extrase din alte scrieri.

FLUXUL CONȘTIINȚEI, tehnică narativă, constând în reproducerea cea mai directă de către autor a impresiilor, dorințelor, impulsurilor care apar în gândul personajului.

FOAIE PENTRU MINTE, INIMĂ ȘI LITERATURĂ, revistă românească cu caracter cultural, supliment al gazetei de Transilvania, apărută la Brașov între 2 iulie 1835 și 24 februarie 1865.

FOILETON, gen literar-publicistic marcat prin obiectivitate, adesea satirică.

FOLCLOR, totalitatea creațiilor artistice, literare, muzicale, plastice etc., a obiceiurilor și a tradițiilor populare ale unei țări sau ale unei regiuni.

FOLCLORISTICĂ, știință care se ocupă cu studiul creației folclorice.

FOLCLORUL COPILOR, specii literare ce se includ în formele de creativitate ale copiilor, precum și folclorul adulților destinat copiilor.

FONEM, unitate funcțională de bază a sistemului sonor, prin care se deosebesc diferite cuvinte sau forme gramaticale ale aceleiași cuvânt.

FONETICĂ, compartiment al lingvisticii care studiază structura sonoră a limbii (producerea, transmiterea, audiția și evoluția sunetelor).

FONOLOGIE, ramură a lingvisticii care studiază sunetele unei limbi din perspectivă funcțională. Fonologia stabilește sistemele fonice ale unei limbi și caracterul diferitor variante ale acestora.

FRANCOFONIA, ansamblul tuturor statelor care folosesc limba franceză ca mijloc de comunicare.

FRAZĂ, unitate sintactică superioară construită din cel puțin două propoziții reunite prin înțelesul lor.

FRAZELOGIE, disciplină lingvistică ce studiază unitățile frazeologice dintr-o limbă sau un grup de limbi.

FRAZEOLOGISM, îmbinare de cuvinte cu structură fixată (osificată) și sens unitar (figurat), percepută drept o unitate preexistentă, stabilă, reproductibilă, o structură cu un grad înalt de expresivitate și este utilizată pentru obținerea valorilor stilistice.

FUNCȚIILE LIMBII, lingviștii delimitează șase funcții ale limbajului, în care sunt angajați factorii comunicării (elementele situației de comunicare).

FUTURISM, totalitate de curente în arta și literatura avangardei.

G

G, g, a noua literă a alfabetului român.

GALICISM, expresie sau construcție proprie limbii franceze și dificil ori imposibil de tradus în altă limbă.

GAZEL, poezie (orientală) cu formă fixă alcătuită din distihuri și care de obicei cântă dragostea și vinul.

GEN GRAMATICAL, categorie gramaticală care servește la diferențierea după sex a substantivelor.

GEN LITERAR, categorie a teoriei literaturii ce include opere literare, unitare prin particularitățile lor distincte compoziționale, imagistice, stilistice ș. a. Principalele genuri literare sunt: liric, epic și dramatic.

GEN NEUTRU, formă a unor părți de vorbire (substantivul, adjectivul etc.) atribuită numelor de lucruri.

GENERAȚIA PIERDUTĂ, grup al scriitorilor născuți în perioada 1883-1900, care au activat începând din anii 1920.

GENUL EPIC, unul dintre cele trei genuri literare, care cuprinde diverse specii de narațiuni în versuri și în proză, dezvăluind cu o relativă obiectivitate portretul fizic și moral al personajelor, faptele lor, relațiile lor cu mediul înconjurător.

GEOGRAFIE LINGVISTICĂ, metodă de cercetare pe teren a graiurilor unei limbi, în care fenomenele de limbă înregistrate sunt cartografiate.

GERMANISTICĂ, ramură a lingvisticii, care studiază trăsăturile specifice ale limbilor germanice, vechi și contemporane, și dialectele lor.

GERUNZIU, mod al verbului. Este o formă nepersonală și nepredicativă care semnifică un proces în desfășurare.

GESTA, epopee eroică în literatura franceză medievală.

GHICITOARE, creație populară, mai ales în versuri, în care se descrie în termeni metaforici o ființă, un obiect sau un fenomen ce trebuie identificat; specie a literaturii populare.

GHICITOAREA VERONEZĂ, ghicitoare scrisă târziu în latina vulgară pe marginea unui pergament, probabil în secolul al VIII-lea sau începutul secolului al IX-lea; cel mai vechi document existent în limba italiană.

GHILIMELE, semn de punctuație care indică citate, o vorbire directă, titluri de opere ori nume de instituții, cuvinte cărora li se dă un sens (stilistic) special.

GÂNDIREA, revistă culturală de factură tradiționalistă din România interbelică fondată în 1921, la Cluj, de Cezar Petrescu și D.I. Cucu.

GÂNDIRISM, curent ideologic care s-a format în România primei decenii ale secolului XX, în jurul revistei „Gândirea”, de la care își trage numele.

GLOSAR, listă de cuvinte puțin cunoscute, învechite sau regionale, întâlnite într-un text sau culese dintr-o anumită regiune. Cuvintele sunt însoțite de explicațiile respective.

GLOSĂ, notă făcută în josul paginii, pentru a explica un cuvânt necunoscut, rar întâlnit, puțin înțeles sau un pasaj dintr-un text; poezie lirică de formă fixă.

GLOSEMATICA, ramură a lingvisticii structuraliste care aplică teoria pozitivismului logic, considerând limba ca un sistem de relații interne, ca obiect în sine.

GLOTOCROLOGIE, metodă lingvistică bazată pe statistica lexicală, care își propune să dateze limbile primitive.

GLOTOGENEZĂ, originea unei limbi; se studiază împreună cu etnogeneza (originea poporului).

GLOTONIM, nume dat unei limbi, ca de exemplu română, franceză, engleză, italiană, spaniolă, germană etc.

GRAD DE COMPARAȚIE, categorie gramaticală prin care se exprimă în ce măsură unui obiect i se atribuie o însușire în comparație cu alte obiecte.

GRADAȚIE, figură de stil, care constă în folosirea ascendentă sau descendentă a comparațiilor, epitetelor, metaforelor, pentru a spori nuanța afectivă a unui gând sau propoziții.

GRAFIE, sistem de semne grafice.

GRAI, unitate lingvistică teritorială indivizibilă, subordonată dialectului, având particularități proprii, îndeosebi cu caracter fonetic și lexical.

GRAMATICALITATE, proprietate a unei fraze de a fi conformă cu regulile gramaticale.

GRAMATICĂ, totalitatea formelor, pe care le au cuvintele dintr-o limbă, și a tipurilor de îmbinare a acestora în procesul vorbirii, cu toate raporturile dintre ele.

GRAMATICA DE LA PORT-ROYAL, lucrare de pionierat în filosofia limbajului. Publicată în 1660 de Antoine Arnauld și Claude Lancelot, a fost omologul lingvistic al Logicii Port-Regale, ambele numite după mănăstirea jansenistă din Port-Royal-des-Champs, unde au lucrat autorii lor.

GRAMATICI SPECULATIVE, teorie lingvistică a Evului Mediu, în special a doua jumătate a secolului al XIII-lea; gramatică universală.

GRAMMAIRE GÉNÉRALE ET RAISONNÉE, vezi **Gramatica de la Port-Royal**.

GRECISME, cuvinte sau expresii împrumutate din greacă de o altă limbă, dar neasimilate în procesul dezvoltării acesteia.

GROTESC, categorie, ipostază estetică reflectând realitatea în forme fantastice, bizare, disproporționate, caricaturale.

GRUIA, personaj din folclorul românilor, bulgarilor și sârbilor.

GRUP VERBAL, parte componentă a enunțului, organizată în jurul unui centru verbal (la un mod personal sau nepersonal: infinitive, gerunziu, participiu și supin) și alcătuită din verbul-centru, și toți constituenții legați sintactic de acesta.

H

H, h, a zecea literă a alfabetului limbii române și sunetul corespunzător; simbol.

HAGIOGRAFIE, literatură religioasă care descrie viața sfinților.

HAIBUN, gen de proză din Japonia, conține unul sau mai multe haiku.

HAIKU, gen japonez de poezie, răspândit în literatura universală; poezie japoneză din 17 silabe dispuse în trei grupe.

HALIMA, carte populară care conține două colecții de povești: „O mie și una de nopți” și „O mie și una de zile”. Prima cuprinde povești și nuvele de origine indiană, siriană, persană, egipteană.

HAMLET, tragedie de William Shakespeare și personaj emblematic în literatura universală.

HAMSE, colecție de cinci poezii majore ale unui singur autor în literatura persană și în literaturi în limba turcă.

HĂITURĂ, creație populară în versuri care se recită de urători în ajunul Anului Nou.

HEDONISM, concepție etică potrivit căreia scopul vieții este plăcerea, eliberarea de suferință.

HERMENEUTICĂ, disciplină (considerată și artă) care se ocupă cu înțelegerea și interpretarea monumentelor, cărților și a textelor vechi.

HETERONIM, substantiv care are pereche pentru sexul opus.

HEXAMETRU, vers dactilic de șase picioare, în care dactilul ocupă locul al cincilea, folosit în compoziții epice, în special în epopei, legende eroice, satire și scrisori.

HIAT, întâlnire a două vocale pronunțate succesiv în silabe diferite, acestea făcând parte fie din același cuvânt, fie din cuvinte diferite.

HIDRONIM, cuvânt care denumește o apă.

HIKAYAT, gen în literatura malaieziază.

HIPERBOLĂ, trop folosit în literatură pentru a exagera calitățile sau dimensiunile unui obiect în scopul intensificării impresiei artistice.

HISPANISTICĂ, studiu al limbii și al culturilor spaniolă, portugheză, catalană.

HOREU, termen din versificație, picior de vers din trei more.

HRONICUL VECHIMII A ROMANO-MOLDO-VLAHILOR, lucrare scrisă între anii 1719 și 1722 în latină și tradusă apoi în română, este ultima operă a lui Dimitrie Cantemir.

HUABEN, specie literară în literatura chineză medievală.

HYPERION, unul dintre cei șase titani, fiul lui Uranus și al Gaea în mitologia greacă.

I

I, i, a unsprezecea literă a alfabetului român și sunetul corespunzător; simbol chimic.

IAMB, picior de vers compus din două silabe, dintre care, în prozodia antică, prima este scurtă și a doua lungă, iar în prozodia modernă, prima este neaccentuată și cea de-a doua accentuată; gen de poezie, predominant impersonală, mai rar cu caracter elegiac, în care alternează versurile lungi și scurte.

IDEOGRAFICĂ, SCRIERE ~, reprezentare a limbajului prin utilizarea ideogramelor sau simbolurilor care reprezintă idei.

IDEOGRAMĂ, semn grafic care notează un cuvânt nu prin litere, ci prin desemnarea noțiunii și care este folosit în unele limbi.

IDILĂ, specie a poeziei lirico-epice, numită și poezie bucolică, în care este prezentată, în formă optimistă sau idealizată, viața și dragostea în cadrul campestru și pastoral.

IDIOLECT, structură a unui idiom, așa cum apare ea la un anumit vorbitor.

IDIOM, termen generic, față de care denumirile „limbă”, „dialect” sau „grai” se află în raport de subordonare.

IDIȘ, limba vorbită de evreii care locuiesc, mai ales, în Europa de est și SUA. Face parte din grupul limbilor germanice de vest.

HIEROGLIFĂ, semn din scrierea vechilor egipteni, care reprezenta prin imagini de ființe și obiecte, noțiuni, cuvinte, silabe ș.a.

ILEANA COSÂNZEANA, personajul principal feminin din basmele mitologice românești, corespondentul feminin al lui Făt-Frumos, de obicei idealul feminin al acestuia.

ILIADA, epopoe din literatura antică atribuită lui Homer, cel mai important text antic, poem epic grec.

ILUMINISM, mișcare ideologică și culturală, antifeudală, desfășurată în perioada pregătirii și înlăptuirii revoluțiilor din sec. XVII–XIX.

ILUZIE, situație în care o ficțiune sau o aparență este considerată drept realitate.

IMAGINE ARTISTICĂ, produs al imaginației, reflectarea ei artistică prin cuvinte (în literatură), prin sunete (în muzică), prin culori (în artele plastice).

IMAGINISM, mișcare de avangardă în literatura universală a anilor 1920.

IMAGISM, mișcare literară în poezia engleză și americană a anilor 1910.

IMBERIE ȘI MARGARONA, roman popular reprezentând traducerea, printr-un intermediar grec, a romanului cavaleresc și picaresc francez din sec. al XV-lea.

IMITAȚIE, reluare, repetare a unei teme sau a unui motiv muzical pe diferite trepte de înălțime.

IMPERATIV, mod verbal care exprimă prin forme de persoana I și II un ordin, o poruncă, o rugămintă. Este un mod prin care vorbitorul își impune voința celui căruia i se adresează.

IMPERFECT, timp al modului indicativ care arată o acțiune desfășurată în trecut, dar neîncheiată până în momentul vorbirii.

IMPRESIONISM, mișcare artistică, manifestată la început în pictură, mai târziu și în muzică, mai ales în Franța, și care marchează desprinderea artei moderne de academismul tradițional.

IN MEDIAS RES, expresie în latină care apare în „Arta poetică” de Horațiu și care poate fi tradusă ca „în mijlocul lucrurilor”, adică „direct la subiect”, „în plină acțiune”.

INCIPIT, formulă introductivă dintr-o carte tipărită sau dintr-un manuscris antic ori medieval, care cuprindea titlul lucrării și numele autorului.

INDEXARE, introducerea a unui autor, a unui cuvânt etc. într-un indice.

INDICATIV, mod verbal care exprimă o acțiune reală, sigură, obiectivă din prezent, trecut sau viitor. În limba română are multiple valori temporale, redând 7 timpuri (4 simple și 3 compuse).

INDO-EUROPEAN, denumire dată unui grup de populații care trăiau în mileniul III î. Hr. în Asia Centrală, de unde au emigrat mai târziu spre vest și sud-vest.

INFINITIV, mod impersonal care denumește acțiunea, exprimată de verb, fără a indica modul, timpul sau persoana. Este considerat formă-tip pentru tot sistemul verbal.

INSTITUTUL CULTURAL ROMÂN, instituție publică a României, care are misiunea de a face cunoscută cultura română în afara țării și de a-i asigura vizibilitate și prestigiu.

INSTRUMENT GRAMATICAL, cuvânt cu funcțiune exclusiv gramaticală și care nu se poate întrebuiți singur în vorbire, ci numai împreună cu cuvintele pe care le leagă, exprimând raporturi sintactice; unealtă gramaticală.

INTEGRARE, contopirea dialectelor sau a limbilor, de obicei înrudite, într-o singură unitate lingvistică (dialect sau limbă).

INTERCALARE, procedeu de introducere, în structura unui grup sintactic, a unui component străin sau a unei secvențe de componente, având ca efect separarea și izolarea elementelor strâns legate sintactic.

INTERFERENȚĂ, abatere de la normele uneia dintre limbile în contact, prin introducerea unor particularități din cealaltă limbă.

INTERECȚIE, parte de vorbire neflexibilă care reproduce prin sunete articulate strigăte, zgomote, o chemare, o senzație.

PROPOZIȚIE INTEROGATIVĂ, tip de enunț (sau de propoziție) orientat spre interlocutor prin care se cer informații; se distinge de propoziția asertivă (sau declarativă), de cea imperativă, iar, după unii autori, și de cea exclamativă.

INTEROGAȚIE RETORICĂ, figură de stil/tip de frază realizată sub forma unei (serii de) întrebări adresate cititorului ori unui virtual auditoriu.

INTERPOLARE, în textologie, introducerea de către copist în textul lucrării a unor cuvinte și fraze suplimentare.

INTERTEXTUALITATE, calitate a unui text de a se lega de alte texte anterioare. Se realizează ca aluzie culturală, de exemplu atunci când titlul unei opere literare face trimitere la un adagiu biblic, ca parodie, citat, pastișă.

INTONAȚIE, modulație a vocii în timpul articulării vorbirii. În limba română, există două tipuri de intonație: descendentă și ascendentă.

INTRANZITIVITATE, caracteristică sintactică a unor verbe sau a unor forme verbale care le face inapte de a cere numelui cu care se combină cazul acuzativ și funcția de complement direct.

INTRIGĂ, schemă generală de fapte și de acțiuni care reprezintă subiectul unor opere literare.

INVERSIUNE, schimbarea ordinii obișnuite a cuvintelor din grupuri de cuvinte, a părților de propoziție din propoziție și a propozițiilor din frază.

INVOCĂȚIE RETORICĂ, figură retorică prin intermediul căreia se adresa o rugăciune unei divinități sau unei muze.

IOTACISM, fenomen morfo-fonetic de alterare, sub acțiunea legilor fonetice, a consoanelor finale din rădăcina unor verbe.

IPOTEZA SAPIR-WHORF, teorie lingvistică potrivit căreia modul în care percepem lumea depinde de limba pe care o vorbim.

IRONIE, categorie estetică și filosofică desemnând expresii sau imagini cu semnificații opuse sensului obișnuit, în scopul ridiculizării disimulate.

ISTORIA IEROGLIFICĂ, roman alegoric scris de D. Cantemir la Constantinopol în 1705, satiră la adresa turcilor și a grecilor fanarioți.

ISTORIA LUI SKINDER ÎMPĂRAT, povestire de proveniență orientală care a circulat în țările române la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea.

ISTORIA POAMELOR, scriere populară satirică, operă a scriitorului bizantin Teodoros Prodromos; creație cu caracter alegoric, ale cărei personaje sunt fructele, legumele și mirodeniile.

ISTORIA TROADEI, roman popular din literatura română veche despre luptele și întâmplările petrecute sub zidurile Troiei.

ISTORISM, cuvânt care a dispărut din uz odată cu noțiunea pe care o denumea într-o anumită epocă istorică. Cuprinde diferite domenii ale vieții sociale ale unui popor.

LIMBI IZOLANTE, limbi în care lipsește sistemul de afixare, raporturile dintre cuvinte efectuându-se printr-o anumită ordine a lor în propoziție, prin intonație, alipirea cuvintelor-silabe și prin intermediul auxiliarelor.

IZOMORFISM, teză a lingvisticii moderne care susține paralelismul total sau parțial dintre două structuri diferite.

IZOTOPIE, ansamblu ordonat și redundant de categorii semantice, mai larg decât un câmp semantic, care face posibilă lectura unitară a unui text.

IZVODUL LUI TUDOSIE DUBĂU, letopiseț posterior celui al lui Miron Costin, scris de boierul Tudosie Dubău (cca 1630, 1698-1700), fost mare logofăt în divanul Moldovei.

Î

Î, î, a douăsprezecea literă a alfabetului limbii române și sunetul vocal corespunzător.

ÎMPRUMUT, element preluat dintr-o limbă în alta în urma contactului lingvistic. Se atestă la toate nivelele unei limbi (fonetic, lexical, morfologic, sintactic), dar cel mai pregnant apare în vocabular.

ÎNVĂȚĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB CĂTRE FIUL SĂU TEODOSIE, lucrare creată între anii 1513 și 1521 de domnitorul Neagoe Basarab, ce conține principii de guvernare politică a statului, principii morale de educare a tineretului, principii de guvernare a sufletului.

J

J, j, a treisprezecea literă a alfabetului limbii române și sunetul corespunzător.

JARGON, variantă a limbii naționale, delimitată mai ales după criterii sociale, culturale sau profesionale.

JATAKA, lucrare literară budistă, povestind despre nașterile trecute ale lui Buddha Shakyamuni.

JONȚIUNE, mijloc de exprimare a raporturilor sintactice cu ajutorul unor elemente de legătură.

JUNIMEA, curent cultural și literar, dar și o asociație culturală înființată la Iași în anul 1863 de către Iacob Negruzzi, Petre Carp, Vasile Pogor, Theodor Rosetti și Titu Maiorescu.

JURĂMINTELE DE LA STRASBOURG, tratat de alianță între Ludovic Germanul, fiul lui Ludovic cel Pios și conducător al regatului francilor răsăriteni și de către fratele său, Carol cel Pleșuv, conducătorul regatului francilor occidentali. Primul text în limba franceză.

JURNAL, specie literară, înregistrări datate secvențial care fixează evenimente externe, acțiuni, gânduri, sentimente și observații ale autorului.

JURNAL INTIM, specie a genului autobiografic.

K

K, k, a paisprezecea literă a alfabetului limbii române; simbol.

KALIKI, pelerini în locuri sfinte și mănăstiri.

KALILA ȘI DIMNA, monument literar-didactic al limbilor arabă și persană.

KASYDA, gen liric din literatura Orientului Apropiat și Mijlociu.

KATAHREZA, figură de stil, trop.

KAVYA, în tradiția literară indiană desemnează un tip de exprimare colorată stilistic.

KENNING, expresie figurativă în poezia germană veche.

KER-UGLÛ, epos eroic din Orientul Mijlociu și Asia.

KITABI DEDE QORQUD, cântec epic, monument al triburilor oguze.

KODZIKI, culegere de mituri și legende istorice japoneze.

KOINE, variantă lingvistică supraregională și supradialectală, formată din mai multe dialecte inteligibile reciproce. Are la bază un amestec și o simplificare a fenomenelor de limbă.

KOKIN WAKASHÛ, o antologie a poeziei japoneze din epoca Heian.

KONJAKU-MONOGATARI, monument din literatura japoneză, sec. al XII-lea, ce conține cea mai mare colecție de legende japoneze.

L

L, l, a cincisprezecea literă a alfabetului român și sunetul corespunzător.

LABIALĂ, CONSOANĂ ~, localizare specifică a anumitor consoane.

LABIALIZARE, schimbare fonetică accidentală, prin care un sunet din cuvânt primește trăsătura labial sub influența unui element labial din vecinătatea imediată sau aflat la distanță.

LACONISM, exprimare laconică.

LATINISM, cuvânt, formă sau construcție sintactică împrumutate din limba latină și neasimilate încă în limba care a făcut împrumutul; curent apărut în lingvistica și în filologia românească din sec. al XIX-lea.

LĂUTARI, cântăreț popular care își acompaniază vocea cu diferite instrumente.

LEGE FONETICĂ, concept introdus de neogramatici, exprimând principiul regularității schimbărilor fonetice.

LEGENDA AUREA, una dintre cărțile de succes ale Evului Mediu creștin, scrise de dominicanul Jacoppo da Voragine, arhiepiscop de Genova.

LEGENDĂ, creație populară scurtă, în proză sau în versuri, cu caracter fantastic, fabulos, dar anunțate ca istorisiri veridice.

LAITMOTIV, idee de bază a unei lucrări științifice, literare etc., repetată și subliniată în mai multe rânduri.

LETOPISEȚUL ANONIM AL ȚĂRII MOLDOVEI, cronică scrisă în jurul anului 1712 și intitulată „Letopisețul Țării Moldovei de la Ștefan sin Vasile vodă, de unde este părăsit de Miron Costin logofătul”. cunoscută și sub denumirea de Pseudo-Nicolae Costin.

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI, cronică sau lucrare descriptivă și epică elaborată de către cronicarii moldoveni Grigore Ureche, urmat de Miron Costin și Ion Neculce.

LETOPISEȚUL CANTACUZINESC, cronică muntenească scrisă în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, favorabilă familiei Cantacuzino, în contextul conflictului politic cu familia Băleanu.

LETOPISEȚUL DE LA BISTRIȚA, „Cronica de la Bistrița”, este un manuscris care datează din secolele XVI–XVII, descoperit într-un codice miscelaneu sau „zbornic”, în biblioteca clubului bulgar din Tulcea, studiată și tipărită de către profesorul I. Bogdan.

LETOPISEȚUL DE LA PUTNA, „Povestire pe scurt despre domniile Moldovei”, a fost un letopiseț scris în slavonă, astăzi pierdut.

LEXEM, unitate lexicală care servește ca suport minim pentru semnificație; unitate minimă de expresie cu sens lexical.

LEXIC, nivel al limbii care are drept unitate de baza cuvântul sau lexemul și este organizat într-un sistem de microstructuri cu raporturi de sistem în sânul fiecăreia.

LEXICOGRAFIE, ramură a lingvisticii care bazându-se pe lexicologie, elaborează metodele și principiile de alcătuire a dicționarilor; totalitatea operelor lexicografice ale unei limbi (dicționare, glose, vocabulare ș.a.).

LEXICOLOGIE, ramură a lingvisticii care studiază lexiconul unei limbi sub toate aspectele lui.

LEXICON, listă de unități lexicale aranjate într-o ordine anumită și conținând o informație specifică în funcție de scopul urmărit.

LEXICONUL DE LA BUDA, primul dicționar cvadrilingv al limbii române, capodoperă filologică a Școlii Ardelene.

LICENȚĂ POETICĂ, abatere ușoară de la regulile gramaticale ale limbii, cerută de necesitatea rimei sau a ritmului sau din dorința de a realiza o notă stilistică particulară (suprimarea unei litere, dezacord, inversarea termenilor).

LIMBA AFGANĂ, limbă răspândită în partea de sud și sud-est a Afganistanului și în nord-vestul Pakistanului, vorbită de 20,3 mln. de paștuni.

LIMBA AMHARICĂ, limbă vorbită în Etiopia (limbă națională), Egipt, Israel, Yemen, Sudan ș. a., este una dintre cele mai răspândite limbi semitice, a doua după arabă.

LIMBA ARABĂ, cea mai răspândită limbă afro-asiatică după numărul de vorbitori (221 mln.). Este înrudită cu limbile akkadiană, ebraică, aramaică, canaaneană, feniciană, limbile etiopiene.

LIMBA ARMEANĂ, limbă vorbită în Armenia (3 mln. persoane), Republica Nagorno-Karabah și în comunități din Turcia, Orientul Mijlociu, Orientul Apropiat, Grecia, Polonia, România, SUA, America de Sud ș. a. (în total 6,4 mil. de vorbitori ai acestei limbi).

LIMBA AROMÂNĂ, considerat de unii lingviști dialect, este cel mai important idiom din grupul sud-dunărean de limbi romanice și singurul în care s-a dezvoltat o literatură cultă.

LIMBA AVESTICĂ, limbă ce face parte din familia indo-europeană, în care au fost scrise textele sacre mazeice (Avesta).

LIMBA AZERĂ, limbă din ramura turcică, vorbită de 19 mln. de persoane în Azerbaidjan (limbă oficială), Armenia, Estonia, Georgia, Kazahstan, Kârgâzstan, Federația Rusă (Asia), Turkmenistan, Ucraina, Uzbekistan, Iran, Afganistan, Irak, Siria, Turcia.

LIMBA BASCĂ, singura limbă izolată și singura limbă neindo-europeană din Europa de vest, neîncadrată în nicio familie cunoscută, limbă pre-iberică, de origine necunoscută. Este vorbită în nord-estul Spaniei și sud-vestul Franței.

LIMBA BAȘCHIRĂ, limba națională a bașchirilor, una din limbile turcice din grupul câpciac, apropiată cel mai mult de limba tătară.

LIMBA BELARUSĂ, limbă slavă vorbită în Republica Belarus. Face parte din grupul de est al limbilor slave.

LIMBA BERBERĂ, limba berberilor. Răspândită în RAU, Libia, Tunisia, Algeria, Maroc, Sahara de Vest, Mauritania, Mali, Volta

Superioară, Niger, Nigeria, Ciad. Face parte din familia limbilor semito-hamitice.

LIMBA BIRMANĂ, limbă din familia chino-tibetană, vorbită de 32 mln. locutori în Birmania (Myanmar), unde este limbă de comunicare interetnică și limbă oficială, alături de engleză.

LIMBA BULGARĂ, limba națională a bulgarilor din Republica Bulgaria și din afara hotarelor ei. Face parte din grupul sudic al limbilor slave. Limbă cu vechi tradiții grafice, începutul cărora este legat de activitatea cărturarilor Chiril și Metodiu.

LIMBA CABARDINĂ, limbă vorbită de cabardini și cerchezi.

LIMBA KALMÂCĂ, limba vorbită de populația de bază din Republica Kalmâkia și din alte regiuni ale Rusiei.

LIMBA CARACALPACĂ, limba vorbită de caracalpacii. Face parte din grupul căpceac-nohai al limbilor turcice.

LIMBA KARACEAEVO-BALKARĂ, limba vorbită în Republica Karaceaevo-Cerkessă și în Republica Kabardino-Balkaria.

LIMBA CATALANĂ, limbă romanică, vorbită de catalani. După structură este foarte apropiată de provansală.

LIMBA CEHĂ, limbă vorbită de cehii din Cehia și din alte țări. Face parte din grupul vest-slav al familiei de limbi indo-europene.

LIMBA CHINEZĂ, limba națională a chinezilor (cca 740 mil. vorbitori), limbă de stat a RPC (Republica Populară Chineză). Este vorbită și de populația chineză din Asia de sud-est și America.

LIMBA CIUKOTĂ, (luoravetlană), limba vorbită de chukchii din Ciukotka.

LIMBA COPTĂ, limbă afro-asiatică ce derivă din vechea egipteană. Limbă liturgică și creștină vorbită de coștii din Egipt până în sec. al XVII-lea.

LIMBA COREEANĂ, limba vorbită de coreeni, care trăiesc în RPD Coreeană și Coreea de Sud, precum și în Rusia, RPC, Japonia, SUA ș.a.

LIMBI CREOLE, cca 80 de limbi vorbite în America, Africa de Vest, Oceanul Indian, Asia de sud și sud-est de peste 25 mln. locuitori. Au apărut pe baza limbilor portugheză, spaniolă, olandeză, franceză, engleză.

LIMBA CUMANĂ, limbă vorbită de cumani, care se întindeau de la nordul Mării Aral până la nordul Mării Negre. A fost o limbă de comunicare în relațiile comerciale cu Europa și limbă de comunicare etnică în Hoarda de Aur.

LIMBA EBRAICĂ, limba vechilor evrei, face parte din familia limbilor semitice. Ebraica veche este limba literară a Bibliei („ebraica biblică”).

LIMBA EGIPTEANĂ, limba egiptenilor antici. Face parte din grupul de limbi semito-hamitice.

LIMBA ELENĂ, vezi **Limba greacă**.

LIMBA ENGLEZĂ, limbă din grupul germanic occidental al limbilor indo-europene. Este o limbă folosită intensiv ca limbă secundară sau ca limbă oficială în lume.

LIMBA ESPERANTO, limbă artificială inventată în 1887, pentru a servi drept mijloc de comunicare internațională, de medicul polonez L. Zamenhov.

LIMBA ESTONĂ, limba estonienilor, vorbită mai ales în Estonia. Face parte din grupul limbilor fino-baltice al familiei limbilor ugro-finice.

LIMBA FENICIANĂ, limba inscripțiilor feniciene. Face parte din grupul hanaan al limbilor semitice de nord-vest. Toate limbile din acest trup (în afară de ivrit) sunt limbi moarte. Cele mai vechi monumente de limbă feniciană datează din sec. al XIII-lea î.Hr., sec. al III-lea d.Hr.

LIMBA FINLANDEZĂ, limba finlandezilor. Face parte din ramura de vest baltică-finlandeză a limbilor ugro-finice.

LIMBA FLAMANDĂ, denumire convențională tradițională a variantei de sud a limbii olandeze, răspândite în provinciile de nord ale Belgiei (Flandra de Vest și Flandra de Est, Brabant, Antwerpen, Limburg).

LIMBA FRANCEZA, limba națională și de stat a Franței, precum și a Belgiei (paralel cu limba flamandă), a Elveției (paralel cu limbile germană și italiană), a Luxemburgului (paralel cu limba germană), a Canadei (paralel cu limba engleză).

LIMBA GĂGĂUZĂ, limbă turcică vorbită în principal în Republica Moldova, Ucraina, Bulgaria, Grecia, România etc.

LIMBA GEORGIANĂ, limba georgienilor. Este răspândită în Georgia, Turcia și Iran. Face parte din grupul cvartetice de limbi ibero-caucaziene.

LIMBA GERMANĂ, limbă indo-europeană vorbită de germani, austrieci și de o anumită parte a populației din Elveția, Franța și Luxemburg.

LIMBA GOTICĂ, limba goților. Face parte din grupul de est al limbilor germanice. A dispărut în sec. al VI-lea. Cel mai vechi și mai important monument literar este Biblia, tradusă de episcopul Ulfila (sec. IV).

LIMBA GREACĂ, limba grecilor, una dintre limbi indo-europene. Este vorbită în Grecia, în insulele din Marea Ionică și Marea Egee, în sudul Italiei, Siciliei, Albania, Iugoslavia, Bulgari, Turcia, Cipru, Creta.

LIMBA HINDI, limbă indo-europeană vorbită de cca 150 ml oameni. Limba de stat a Indiei. Face parte din grupul limbilor indiene moderne.

LIMBA HITITĂ, limbă indo-europeană veche care a fost răspândită în Asia Mică (sec. XVII–XIII î.Hr.) și în Siria de Nord (sec. X–VIII î.Hr.). Este cunoscută după o mulțime de inscripții cuneiforme, ce datează din sec. XVIII–XIII î.Hr.

LIMBA ILIRĂ, limbă indo-europeană, vorbită de iliri. Este cunoscută o inscripție în limba iliră din trei cuvinte, făcută pe un inel de bronz, cu explicații grecești, descoperită la Șodra (fosta Scutari, Albania) în 1898. S-au păstrat, de asemenea, unele nume proprii (de persoane, triburi, zeități și localități) din Iliria.

LIMBA INDONEZIANĂ, limba indonezienilor; limba de stat a Republicii Indonezia (din 1945). Face parte din grupul indonezian al limbilor malaeze-polineziene.

LIMBA IRLANDEZĂ, limba vorbită de irlandezi în Irlanda și în alte țări. Face parte din grupul limbilor celtice.

LIMBA ISLANDEZĂ, limba vorbită de populația de bază din Islanda, precum și de islandezii din America de Nord.

LIMBA ISTROROMÂNĂ, (după unii cercetători, limbă, după alții, dialect), idiom vorbit de istoromâni. Se folosește numai în conversațiile familiale.

LIMBA ITALIANĂ, limbă romanică. Limbă oficială în Italia, Elveția, San Marino, Vatican, vorbită și în comunități din America de Nord și cea de Sud.

LIMBA JAPONEZĂ, limbă vorbită de populația Japoniei, precum și de emigranții japonezi stabiliți în Brazilia, insulele Hawaii și în SUA.

LIMBA KAZAHĂ, limbă vorbită de kazahii din Kazahstan, și cei care locuiesc în Asia Mijlocie, precum și de kazahii din alte țări. Face parte din subgrupul limbilor căpceaco-nohai al limbilor turcice.

LIMBA KÂRGÂZĂ, limba vorbită de kârgâzi. Face parte din grupul kârgâzo-câpceac al familiei de limbi turcice.

LIMBA LADINĂ, vezi **Retoromană**.

LIMBA LAO, limbă vorbită de laoțienii din Laos, precum și în unele regiuni din Thailanda, China, Cambodgia, Vietnam și Birmania. Face parte din grupul thai al familiei de limbi chino-tibetane.

LIMBA LATINĂ, limbă italică veche din familia indo-europeană. Odată cu destrămarea Imperiului Roman se descompune și duce la apariția limbilor romanice.

LIMBA LETONĂ, limba vorbită de letoni. Face parte din grupul baltic al familiei de limbi indo-europene.

LIMBA LEZGHINĂ, limbă vorbită de lezghini. Face parte din grupul limbilor daghestaniene al familiei de limbi caucaziene (iberocaucaziene).

LIMBA LITUANIANĂ, limba vorbită de lituanieni. Face parte din grupul baltic al familiei de limbi indo-europene.

LIMBA MACEDONEANĂ, limba vorbită de macedoneni. Face parte din ramura de răsărit a limbilor slave de sud.

LIMBA MACEDO-ROMÂNĂ, vezi **Limba aromână**.

LIMBA MAGHIARĂ, limbă oficială în Ungaria, este vorbită în România, Slovacia, Serbia, Slovenia ș.a. Apropiată de limba finlandeză.

LIMBA MARATHI, limba poporului marathi. Face parte din grupul limbilor indo-ariene (indiene) al familiei de limbi indo-europene.

LIMBA MEGLENOROMÂNĂ, limbă sau dialect sud-dunărean al limbii române. Vorbit în Grecia, Macedonia, Serbia, Turcia, România.

LIMBA MONGOLĂ, limbă vorbită de mongoli. Face parte din grupul limbilor mongole al familiei de limbi altaice.

LIMBA NENEȚ, limba neneților. Face parte din grupul limbilor samodiene.

LIMBA NOGAI, limba poporului nogai. Face parte din grupul căpceac al limbilor turcice.

LIMBA NORVEGIANĂ, limba vorbită de norvegieni în Norvegia, SUA și Canada. Face parte din grupul de nord (scandinav) al limbilor germanice.

LIMBA OSCĂ, limbă a unor triburi italice (sabini, saminți, lucani ș. a.), cunoscute sub denumirea convențională comună de osci. De origine indo-europeană.

LIMBA OSETINĂ, limbă vorbită de osetini. Face parte din grupul limbilor iraniene al familiei de limbi indo-europene.

LIMBA PERSANĂ, limbă iraniană, limba literară și de stat a Iranului.

LIMBA POLONEZĂ, (Polonă), limba vorbită de polonezi. Face parte din grupul limbilor slave de vest al familiei limbilor indo-europene.

LIMBA PORTUGHEZĂ, limbă vorbită în Portugalia, Brazilia, în unele țări ale Africii (Angola, Mozambic, Guineea-Bissau), insulele Capului Verde ș. a. Face parte din grupul limbilor romanice.

LIMBA PROVENSALĂ, limbă romanică vorbită de provensali. Cunoaște o adevărată înflorire începând cu sec. al XI-lea. Din sec. al XV-lea limba provensală literară începe să degradeze, fiind înlocuită cu limba franceză, devenită oficială în întreaga Franță.

LIMBA RETOROMANĂ, (latină sau retică), limbă vorbită de retoromani. A luat naștere din limba latină.

LIMBA ROMÂNĂ, limbă romanică orientală, continuatoare a limbii latine populare, având drept substrat vorbirea populației locale geto-dacice.

LIMBA RUSĂ, limbă slavă. Vorbită în Rusia, Kazahstan, Kârgâzstan ș.a. A opta limbă de pe glob după numărul de vorbitori.

LIMBA SAAMĂ, (Laponă), limba vorbită de saami. Face parte din familia limbilor ugro-finice. Este o limbă aglutinantă, cu elemente flexionare.

LIMBA SANSCRITĂ, varietate a limbii indiene vechi. Se deosebesc: limba sanscrită epică („Mahabharata” și „Ramayana”) și limba sanscrită clasică, care a circulat până în Evul Mediu. Limba sanscrită clasică a circulat și mai târziu (unele cercuri ale sacerdoșilor brahmani o folosesc și astăzi).

LIMBA SARDĂ, limbă romanică vorbită în centrul și partea de sud a Sardiniei. Se deosebește de celelalte limbi romanice prin arhaisme în lexic, gramatică și fonetică.

LIMBA SÂRBO-CROATĂ, limba națională a sârbilor, croașilor și muntenegrenilor. Face parte din grupul limbilor slave de sud.

LIMBA SCITĂ, limbă veche iraniană vorbită de sciți prin mil. I î.Hr. Este cunoscută după unele denumiri de triburi, persoane, râuri,

consemnate de inscripțiile vechi grecești din Olbia, Panticapeia ș. a. și de scrierile unor autori greci (Herodot) și latini (Pliniu). Un izvor de studiere a limbii scite este și descendența ei, limba osetină.

LIMBA SCOȚIANĂ, una dintre limbile celtice, răspândită în Scoția prin sec. V-XI și înlocuită treptat prin dialectul nordic al limbii engleze (mijl. sec. al XI-lea); varianta scoțiană a limbii engleze, răspândită în Scoția după sec. al XI-lea, odată cu venirea anglo-saxonilor.

LIMBA SINGALEZĂ, limba singalezilor. Face parte din grupul limbilor indo-ariene. În dezvoltarea sa istorică a fost influențată de limbile dravidiene. Este o limbă aglutinantă, cu elemente flexionare.

LIMBA SIRIANĂ, limba scrisă a arameilor din Asia Anterioară (sec. al V-lea î.Hr.). În sec. II-XIV a fost limba literară a tuturor arameilor creștini. S-a păstrat numai ca limbă a cultului creștin în unele secte din Siria.

LIMBA SLAVĂ VECHIE, limbă slavă dispărută. A fost păstrată ca limbă liturgică în unele biserici ortodoxe slave. Este considerată o sursă importantă pentru cunoașterea limbii slave comune care a stat la baza formării limbilor slave actuale.

LIMBA SLAVONĂ, limba literară scrisă a slavilor de est și de sud din sec. XI-XVII. S-a format din limba slavă veche, care, fiind influențată de idiomurile slave vii, s-a diversificat, dând naștere câtorva varietăți localizate, redacții: limba slavă de redacție rusă, bulgară, sârbă.

LIMBA SLOVACĂ, limba poporului slovac, vorbită în Slovacia și de slovacii din statele învecinate (Ungaria, Iugoslavia, România, Polonia). Face parte din grupul de vest al limbilor slave.

LIMBA SLOVENĂ, limba slovenilor vorbită în Slovenia, precum și în regiunile limitrofe ale Ungariei, Austriei, Italiei și în SUA. Face parte din grupul de sud al limbilor slave.

LIMBA SOMALI, (Somaleză), limba poporului somali, vorbită în Somalia. Este una dintre cele mai răspândite limbi din grupul cușit al limbilor semito-hamitice.

LIMBA SPANIOLĂ, limbă romanică din subgrupul iberic. Este una dintre cele șase limbi oficiale ale Organizației Națiunilor Unite.

LIMBA SUEDEZĂ, limba vorbită de suedezi. Face parte din grupul nordic (scandinav) al limbilor germanice.

LIMBA SUMERIANĂ, limbă izolată vorbită în antichitate în Imperiul Sumerian.

LIMBA TADJICĂ, limba tadjicilor din Tadjikistan și din străinătate. Face parte din ramura de sud-vest a limbilor iraniene. Cele mai vechi monumente de limbă tadjică datează din sec. IX–X.

LIMBA THAI, (Siameză), limba oficială din Thailanda.

LIMBA TĂTARĂ, limba vorbită de tătarii din Tatarstan și din alte regiuni ale Rusiei. Face parte din grupul căpceaco-bulgar al limbilor turcice.

LIMBA TIBETANĂ, limba oficială a Regiunii Autonome Tibet din Republica Populară Chineză. Limba standard tibetană este forma cea mai utilizată pe scară largă de vorbitorii de tibetană.

LIMBA TOHARICĂ, protolimbă pentru una dintre cele mai puțin cunoscute ramuri din familia limbilor indo-europene. În prezent dispărute, aceste limbi au fost vorbite aproximativ în sec. V–VIII de către populații din Asia Centrală, într-o zonă care astăzi face parte din provincia chineză Xinjiang.

LIMBA TRACĂ, limbă din familia indo-europeană, dispărută. Vorbită în antichitate pe un teritoriu întins între Carpați și Marea Egee. Limbă de substrat pentru româna și pentru albaneza.

LIMBA TURCĂ, limba turcilor, limba oficială din Republica Turcia. Face parte din grupul oguz al limbilor turcice. S-a format prin sec. XI–XIII pe baza limbilor triburilor oguze.

LIMBA TURKMENĂ, limba turkmenilor. Face parte din grupul oguz al limbilor turcice. S-a format pe baza limbilor triburilor oguze de vest. Datorită condițiilor istorice de dezvoltare, limba turkmenă a căpătat și unele trăsături ale limbilor căpceace.

LIMBA ȚIGĂNEASCĂ, limba țiganilor. Face parte din grupul limbilor indiene moderne al familiei de limbi indo-europene.

LIMBA UCRAINEANĂ, limba care face parte din grupul de est al limbilor slave. Cuprinde trei mari grupuri de dialecte: de nord, de sud-est și de sud-vest.

LIMBA UDMURTĂ, limba udmurților. Face parte din grupul permian al limbilor ugro-finice.

LIMBA UGARITĂ, limbă semitică nord-vestică vorbită în antichitate, cunoscută din textele ugaritice descoperite spre finalul anilor 1920 de către arheologii francezi în ruinele orașul Ugarit.

LIMBA UIGURĂ, Uigura nouă, (denumire veche, Turkeстана de vest), limba uigurilor. Face parte din grupul karluk al limbilor turcice.

LIMBA URALO-ALTAICĂ, una din limbile din familia limbilor uralo-altaice care reunește limbile uralice și limbile altaice.

LIMBA UZBECĂ, limba vorbită de uzbeci. Face parte din grupul karluk al limbilor turcice.

LIMBA VENETĂ, limbă romanică vorbită de două milioane de oameni, în principal în regiunea italiană Veneto. Este adesea considerată dialect al limbii italiene, inclusiv și de către vorbitori, dar prezintă diferențe structurale clare față de italiana standard.

LIMBA VOLAPÜK, limbă artificială, creată între anii 1879-1880 de către preotul Johann Martin Schleyer.

LIMBA ZENDĂ, limba vechilor perși în care sunt scrise textele din „Avesta”.

LIMBAJ, proces de comunicare între oameni prin mijlocirea limbii. Limbajul este un fenomen social-istoric, care a luat naștere în procesul muncii din necesitatea oamenilor de a comunica între ei.

LIMBAJ ARTISTIC, mijloacele de exprimare și procedeele artistice, folosite în diferite domenii ale literaturii.

LIMBĂ, mijloc de comunicare în societatea umană. Limba îndeplinește mai multe funcții (expresivă, nominativă, estetică ș.a.), cea

mai importantă fiind funcția comunicativă. Părțile principale ale limbii sunt lexicul (vocabularul) și structura gramaticală.

LIMBĂ LITERARĂ, forma cea mai îngrijită și mai desăvârșită a limbii naționale, ce deservește în aspectele ei orale și scrise toate domeniile de activitate socială ale poporului.

LIMBĂ MOARTĂ, limba naturală care nu se mai folosește ca mijloc oral de comunicare, dar care e consemnată în documente, texte literare.

LIMBĂ NAȚIONALĂ, totalitate polifuncțională a tuturor tipurilor și aspectelor normate și nenormate ale vorbirii de care se folosește o nație.

LIMBI ARTIFICIALE, limbi create pentru a îndeplini anumite funcții ale limbilor naturale în procesul de comunicare internațională.

LIMBI DARDICE, grup de limbi indo-iraniene, vorbite în Afghanistan, Pakistan, India. Apropiate de limbile iraniene și de cele indice. Se divizează în cinci subgrupe.

LIMBI DRAVIDIENE, familie de limbi vorbite pe teritoriul Asiei de sud (India, Pakistan, Afghanistan, Iran). Din cei peste 200 milioane de vorbitori (unii bilingvi), majoritatea folosesc limbile telugu, tamil, kannada, malayalam.

LIMBI INDO-EUROPENE, una din cele mai mari familii de limbi răspândite în Europa, Asia Anterioară, Caucaz, Iran, Asia Mijlocie, India ș. a., iar mai târziu și în Siberia, America de Nord și de Sud, Australia și în unele regiuni ale Africii.

LIMBI INDICE, familie de limbi indo-europene, vorbite în India, Pakistan, Bangladesh, Nepal, Afghanistan, Sri Lanka, Maldive și în comunități din întreaga lume. Dat fiind diferențele mari dintre aceste limbi, se clasifică în mai multe subgrupuri.

LIMBI ÎNRUDITE, limbi care provin din aceeași limbă-bază. De exemplu, limbile romanice, inclusiv româna, au evoluat din limba latină.

LIMBI ROMANICE, ramură de limbi a familiei indo-europene. Sunt continuatoare ale limbii latine, având drept substrat lingvistic limbile popoarelor cucerite și asimilate de către romani. Au apărut în diferite regiuni europene, iar ulterior, în urma expansiunii coloniale, s-au răspândit și pe alte continente.

LIMBI SINTETICE, tip de limbi, în care raporturile dintre cuvinte în propoziție se exprimă în special cu ajutorul flexiunii interne sau externe.

LIMBI SLAVE, fac parte din familia limbilor indo-europene. Cuprind trei grupuri de limbi: de est (rusă, ucraineană, belorusă), de sud (bulgară, macedoneană, sârbo-croată și slovenă), de vest (poloneză, cehă, slovacă, sorabo-lugiciene).

LINGVISTICĂ, știință care studiază limbi naturale și cele artificiale. S-a constituit ca știință aparte în primul sfert al sec. al XIX-lea, odată cu elaborarea bazelor teoretice de cercetare a structurii, evoluției și funcționării vorbirii omenești.

LINGVISTICĂ COMPARATIV-ISTORICĂ, vezi **Metoda comparativ-istorică**.

LINGVISTICĂ DESCRIPTIVĂ, ramură a lingvisticii care se ocupă de studierea structurii unei limbi la o anumită etapă a evoluției ei; curent în lingvistica americană (descriptivismul american), apărut la începutul sec. XX în legătură cu studierea limbilor amerindiene; una din ramificațiile structuralismului.

LINGVISTICĂ MATEMATICĂ, ramură a lingvisticii care folosește metode și procedee logico-matematice (din logica matematică, topologie, statistică, teoria probabilităților, structurilor, teoria mulțimilor ș.a.) la studierea fenomenelor de limbă.

LINGVISTICĂ PRAGMATICĂ, ramură a lingvisticii, care analizează relația dintre semne și interpretarea lor.

LINGVISTICĂ STRUCTURALĂ, una dintre ramificațiile lingvistice care studiază limba ca sistem sau structură (totalitate de raporturi și dependențe reciproce interne dintre componentele unei limbi).

LIRIC, unul dintre cele trei genuri literare, totalitatea operelor lirice (1) ale unui poet, ale unui popor, ale unei epoci etc.

LITANIE, rugăciune lungă (rostită alternativ de preot și de credincioși).

LITERATORUL, revistă literară, înființată de Alexandru Macedonski. A apărut la București, cu mari intermitențe, între 1880 și 1919.

LITERATURA ARABĂ, cuprinde creațiile literare în limba arabă. Cele mai vechi opere literare arabe care s-au păstrat până astăzi provin din secolele V-VI d.Hr., perioadă numită „Jāhiliyya” („epoca ignoranței”).

LITERATURA BOGOMILICĂ, parte integrantă a literaturii apocrife, apărută odată cu bogomilismul (doctrină creștină eretică).

LITERATURA BRETONĂ, literatura în limba bretonă din Bretagne, provincie istorică a Franței. Cele mai vechi monumente de limbă bretonă (glose la textele unor gramatici și poeți latini) au fost scrise prin sec. VIII–XI. În sec. al XIX-lea și XX se întreprind încercări de a renaște principalele genuri ale limbii bretone.

LITERATURA DE AVENTURI, specie literară în centrul căreia este un subiect dinamic și interesant, cu răpiri, situații catastrofale, mistere și ghicitori.

LITERATURA DE CURTE, denumirea generală a operelor lirice și narrative din Europa de vest din secolele XI–XV, care se bazează pe noțiunea de „curtoazie” ca bază pentru comportamentul unui cavalier și reflectă sistemul de valori al moșiei cavalierești.

LITERATURĂ DIDACTICĂ, literatură instructivă, prezentare în forma artistică a filosofiei, religiei, moralei și a altor cunoștințe.

LITERATURA EGIPTEANĂ, scrieri apărute în Egiptul antic, începând cu sec. al XXIV-lea î.Hr., cuprinde texte funerare, texte cu caracter magic ș.a.

LITERATURA ENGLEZĂ, literatura scrisă în limba engleză sau literatura compusă în engleză de scriitori care nu sunt în mod necesar din Anglia.

LITERATURA EPISTOLARĂ, scrisori publicate aparținând oamenilor celebri; opere artistice în formă de epistolă.

LITERATURA EVREIASCĂ, literatura scrisă în limba ebraică (ivrit) și idiș.

LITERATURA FENICIANĂ, literatură de pe teritoriul Feniciei antice și coloniile sale la sfârșitul mileniului II î.Hr.

LITERATURA FRANCEZĂ, literatura scrisă în limba franceză sau literatura compusă în franceză de scriitori care nu sunt în mod necesar din Franța.

LITERATURA GERMANĂ, literatura scrisă în limba germană sau literatura compusă în germană de scriitori care nu sunt în mod necesar din Germania.

LITERATURA HAGIOGRAFICĂ, se referă la viețile sfinților ca gen al literaturii religioase. Cuprinde descrierea vieții persoanelor sanctificate de biserica creștină.

LITERATURA HINDI, una dintre literaturile din India.

LITERATURA GRECIEI ANTICE, opere care se referă la literatura scrisă în greaca veche.

LITERATURA JAPONEZĂ, literatură în limba japoneză cu o istorie de aproape două milenii. Primele opere au fost puternic influențate de literatura chineză.

LITERATURA KASHMIRI, literatura în limba kashmiri, una dintre literaturile Asiei.

LITERATURA LATINĂ, literatură europeană din perioada antică. Perioadele literaturii latine sunt divizate convențional în Latina de Aur, care acoperă aproximativ perioada de la începutul secolului I î.Hr. până la mijlocul secolului I d.Hr. și Latina de Argint, care acoperă diferența perioadei clasice.

LITERATURA MEDITATIVĂ, poezie de reflecție, concentrată pe conștientizarea și identificarea legilor care stau la baza existenței.

LITERATURA ORIENTALĂ, cuprinde o serie de mari opere sacre și laice, adevărat izvor de inspirație pentru scriitorii de mai târziu.

LITERATURA PENTRU COPII, gen literar care se adresează unui anumit segment de vârstă, respectiv celor aflați la anii copilăriei sau ai adolescenței (de la 1 an până la 18 ani). S-a născut în sec. al XIX-lea și a cunoscut o extindere abia în sec. XX.

LITERATURA POLIȚISTĂ, specie în literatura de aventuri în proză.

LITERATURA PRAKRITĂ, literatură indiană pe baza textelor prakrite; a fost într-o strânsă interconectare cu literatura sanscrită, mai târziu – cu literatura în limbă apabhraṃśa.

LITERATURA PROVENȘALĂ, corpul scrierilor în limba occitană sau provenșală, și a regiunilor învecinate din sud-estul Franței. Literatura provenșală a înflorit din sec. al XI-lea până în sec. al XIV-lea, când poezia sa a atins înălțimi rare de virtuozitate și varietate în celebrarea iubirii curtenești sau cavalierești.

LITERATURA ROMÂNĂ, este literatura scrisă de autori români. În același timp, termenul se referă la întreaga literatură scrisă în limba română.

LITERATURA RUSĂ, este literatura scrisă de autori ruși. În același timp, termenul se referă la întreaga literatură scrisă în limba rusă.

LITERATURA SANSCRITĂ, literatură scrisă în limba sanscrită. În sens larg, literatura indiană veche, din care făceau parte „Vedele”, marile poeme epice „Mahabharata”, „Ramayana”, colecția folclorică de fabule și povești „Panchatantra” ș.a.

LITERATURA ȘTIINȚIFICO-FANTASTICĂ, gen de literatură artistică care descrie într-o formă captivantă perspectivele posibile ale progresului științific și tehnic, pătrunderea omului în tainele naturii, ipoteze cu privire la viitorul societății, diverse invenții și descoperiri nerealizate încă, dar plămădite de fantezia scriitorului; Literatura science fiction.

LITERATURA UGARITĂ, monumente literare din sec. XIV–XIII î.Hr. din Ugarit, realizate pe tăblițe de lut cu un alfabet cuneiform.

LITERATURA URDU, una dintre literaturile din India și Pakistan.

LITERATURĂ, în sens larg, termen generic care cuprinde scrierile științifice, politice, filosofice, publicistice ș.a.; în sens mai restrâns, numai opere literare.

LITERĂ, semn grafic din alfabetul unei limbi, care redă în scris un fonem, o varietate de fonem sau un grup de foneme. Vezi **Alfabet; Scriere**.

LITOTĂ, figură de stil care constă în a spune cât mai puțin și a face să se înțeleagă cât mai mult.

LOCUTOR, persoană care formulează un enunț, cel care emite o comunicare.

LOCUȚIUNE, grup de cuvinte care are un sens unitar. Locuțiunea nu este analizabilă din punct de vedere sintactic și se comportă ca o singură parte de vorbire.

LOGOGRAMĂ, semn grafic care înlocuiește un cuvânt fără să-i reproducă integral sau nereproducându-i deloc sunetele prin litere.

LUCEAFĂRUL, una dintre cele mai cunoscute poezii ale lui Mihai Eminescu, începută încă din 1873, dar scrisă și finisată de-a lungul multor ani până la publicarea sa în aprilie 1883 în almanahul societății studențești „România jună” din Viena.

LUCEAFĂRUL, REVISTĂ DE LITERATURĂ ȘI ARTĂ, revistă bilunară a uniunii scriitorilor din România, care a apărut în 15 iulie 1958, la București, ca o continuatoare a publicației „Tânărul scriitor”.

M

M, m, a șaisprezecea literă a alfabetului rom. și sunetul corespunzător.

MACROCONTEXT, întregul ansamblu în cadrul căruia a fost utilizat un cuvânt (aspectul textual, psihologic, social etc.).

MADRIGAL, poezie scurtă care exprimă sentimente delicate sau aprecieri galante la adresa unei femei.

MAHABHARATA, poem epic din literatura sanscrită.

MAHĀVASTU, text al școlii de budism timpuriu Lokottaravāda. se descrie ca fiind o prefață istorică a codurilor monahale budiste.

MAJUSCULĂ, literă mare. Este folosită ca literă inițială la scrierea substantivelor proprii (Cahul, Maria, Nistru) și a cuvintelor de la începutul propoziției.

MANIERISM, formalism în realizarea unei opere artistice sau literare, rezultat mai ales din folosirea mecanică și repetată a anumitor procedee.

MANIFEST, declarație scrisă, cu conținut de program, prin care o grupare literară etc. își fac cunoscute în mod public profesiunea de credință și intențiile pentru viitor sau își justifică atitudinea din trecut.

MANUSCRIPTUM, revistă trimestrială editată de muzeul literaturii române din București.

MANUSCRIS, operă, lucrare, text scris de mână (azi și dactilografiat) netipărit.

MAN'YŌSHŪ, cea mai veche antologie de poezie din Japonia.

MAQAMA, gen specific literaturii arabe, preluat ulterior și de alte literaturi orientale.

MARCĂ, termen utilizat la început pentru fonologie, s-a extins și la alte domenii, desemnând o trăsătură a cărei prezență sau absență are capacitatea de a distinge unități lingvistice, adică de a realiza opoziții.

MASNAVI, una dintre principalele forme de poezie tradițională persană.

MATRICE, mod de reprezentare a trăsăturilor lingvistice.

MAXIMĂ, tip de aforism, principiu sau regulă morală formulată pe scurt; formulă de exprimare a unui principiu de caracter moral sau a unei reguli de comportare.

MĂSURA VERSULUI, element prozodic fundamental în definiția și clasificarea versurilor.

MEDITAȚIE, specie a genului liric, cuprinzând reflecții despre condiția umană.

MEMORII, scriere în care sunt cuprinse însemnări asupra evenimentelor la care a participat cineva ori care s-au petrecut în timpul vieții cuiva, specie autobiografică în proză, o narațiune a evenimentelor din trecut la care autorul a fost participant sau martor.

MESAJ, secvență de semnale aparținând unui cod, structurată în conformitate cu un anumit sistem de reguli, care este transmisă de un emițător unui receptor prin intermediul unui canal.

MEȘTERUL MANOLE, baladă epico-lirică populară, monument al folclorului român.

METAFORĂ, figură de stil care presupune o comparație ascunsă, unul dintre cei mai frecvenți tropi ai limbajului uman, mai ales ai celui poetic, care imprimă plasticitate și expresivitate unui cuvânt sau unui trup de cuvinte folosite la figurat.

METALEPSĂ, figură de stil înrudită cu metonimia, care constă în indicarea unui amănunt anterior pentru a sugera consecința unui fapt sau invers.

METALIMBAJ, limbaj determinat al cărui obiect este alt limbaj. Sunt proprii disciplinelor științifice sau domeniilor de activitate specifică (muzică, pictură etc.). Disciplinele lingvistice ca domenii științifice dispun de mai multe metalimbaje, chiar dacă, în sensul larg și neutru al termenului, metalimbajul se prezintă ca un limbaj al descrierii.

METALINGVISTICĂ, ramură a lingvisticii care studiază limbajul lingvistic.

METODA COMPARATIV-ISTORICĂ, metodă ce se întemeiază pe o concepție lingvistică pozitivistă și evoluționistă, de unde decurg caracteristicile ei esențiale: atomismul cercetării, supremația legilor fonetice ș.a.

METODE STRUCTURALISTE, metode ale cărei caracteristici sunt: predominanța principiului imanenței, cauzele tuturor fenomenelor aflându-se în interiorul sistemului, iar procedurile de investigare făcând apel numai la elemente din lanțul lingvistic.

METODE GENERATIVISTE, metode de tip sintetic, presupun abandonarea formalismului prin adecvarea metodei atât pentru latura expresiei, cât și pentru cea a semnificației, ambele laturi interesând în egală măsură pe cercetător.

METONIMIE, unul dintre principalii tropi în limbajul poetic. Sensul metonimiei îl constituie înlocuirea pe baza unor relații reciproce (spațiu, timp, cauzalitate), a unui cuvânt sau unei noțiuni cu alt cuvânt ori noțiune.

METRICĂ, disciplină care reprezintă una dintre cele trei componente ale versificației (celelalte două fiind studiul rimelor și studiul formei grupărilor de versuri).

METRU, măsură, grup de silabe constituind unitatea de măsură a versului. Ritm determinat de împărțirea unui vers în silabe.

MINEI, cărți teologice ortodoxe care cuprind legende cu privire la viața sfinților, destinate citirii în biserică și orânduite după zilele fiecărei luni a anului. Mineielele au circulat în Moldova mai întâi în slavonă.

MINEIELE DE LA RÂMNIC, primele mineie traduse complet în limba română, cunoscute și datorită prefețelor, adevărate monumente literare și culturale, ele furnizând date despre datinile și istoria poporului român.

MINUSCULĂ, literă folosită pentru scrierea cuvintelor (în afară de numele proprii) în mijlocul propoziției (în opoziție cu majusculă). Scrierea cu minusculă a fost creată pe la sfârșitul sec. al VIII-lea.

MIORIȚA, baladă epico-lirică păstorească, una dintre capodoperele folclorului moldovenesc și român. Este publicată pentru prima oară de V. Alecsandri în 1852 în colecția de poezii populare.

MIRACO, gen al dramei religioase medievale. A apărut în sec. al XII-lea în Franța și a căpătat o dezvoltare largă în sec. XIV–XV în toate țările din Europa Apuseană.

MITOLOGIE, totalitatea miturilor unui popor, ale unei civilizații.

MOD, categorie gramaticală specifică verbului. Înfațișează o acțiune din punctul de vedere al realizării ei: reală/ireală, posibilă, dorită, poruncită.

MODALITATE, concept ce exprimă în lingvistică poziția locutorului în actul enunțării, poziție raportată la interlocutor, la sine însuși, la cele enunțate.

MODEL LINGVISTIC, sistem care simplifică și generalizează realitatea limbii sau numai un aspect al ei (fonologic, morfologic, sintactic, lexical) cu scopul de ai pătrunde mai adânc în esență.

MODERNISM, nume generic dat mișcărilor, tendințelor, experimentelor literare și artistice novatoare, caracterizate prin exacerbarea modernității, respingerea tradiționalismului și academismului și prin proclamarea exclusivistă a unor noi principii de creație.

MOFTUL ROMÂN, revistă umoristică înființată de Ion Luca Caragiale în ianuarie 1893, după ce acesta se retrăsese din ziaristică de la sfârșitul anului 1889.

MONODRAMA, dramă destinată a fi interpretată de un singur actor.

MONOFTONG, vocala care constă dintr-un singur sunet; vocală simplă.

MONOLINGVISM, folosire a unei singure limbi, în cursul diverselor procese comunicative.

MONOLOG, adresarea unui personaj, într-o operă literară, sie însuși sau altor personaje; meditație în glas; operă dramatică de volum redus, în care acționează un singur personaj.

MONORIMĂ, repetare a aceleiași rime într-o succesiune de versuri.

MONOSEMIE, cuvânt (de sine stătător) sau expresie cu un singur înțeles.

MONOSILABISM, în limba română, cuvânt format dintr-o singură silabă.

MORFEM, cea mai mică parte semnificativă a formei cuvântului, purtătoare de sens lexical sau gramatical (radical, prefix, sufix, desinență), cuvânt auxiliar cu funcție de indice gramatical, adică semilingvistic minim.

MORFOLOGIE, ramură a gramaticii care cuprinde totalitatea mijloacelor limbii, cu ajutorul cărora se exprimă diferite sensuri, valori sau categorii gramaticale (gen, număr, caz, mod, timp, persoană, diateză ș.a.).

MOȘTENIRE LITERARĂ, totalitatea operelor literare scrise sau orale, moștenite de societate de la generațiile anterioare. Preluarea creatoare a bunurilor spirituale, create de omenire în multiseclara ei istorie, constituie legătura organică dintre epoci, asigură progresul ei continuu.

MOTIV, cea mai mică unitate structurală a analizei textului.

MOTTO, scurt epigraful pus la începutul unei opere literare sau al unui capitol și menit să exprime ideea principală a operei date.

MULTILINGVISM, folosire alternativă a mai multor limbi în cursul diverselor procese comunicative.

MUMA-PĂDURII, personaj din poveștile fantastice românești; monstru feminin, stăpână a pădurii; este antropofagă și vrăjitoare, are proprietatea de a se metamorfoza.

MUVASHAH, gen de poezie medievală arabă.

N

N, **n**, a șaisprezecea literă a alfabetului român și sunetul corespunzător.

NARATIV, determinare care privește toate elementele constitutive ale narației, concepută atât ca proces de enunțare, cât și ca rezultat al acestuia.

NARATOR, autorul unei narațiuni; povestitor.

NARATOLOGIE, disciplină care se ocupă cu studierea mecanismelor și a structurilor narației; analiză modernă a narației.

NARAȚIUNE, modalitate de expunere a faptelor și evenimentelor într-o operă de gen epic; parte dintr-un discurs, în care se relatează faptele propriu-zise.

NASTRATIN HOGEA, figură satirică care a trăit în Evul Mediu, sub conducerea dinastiei selgiucizilor. A fost un învățat și filosof care sprijinea oamenii de rând în defavoarea elitelor, cunoscut pentru povestirile sale amuzante anecdote.

NATURALISM, direcție în Europa și literatura și arta americană din ultima treime a secolului al XIX-lea, care tinde spre cea mai exactă și imparțială reflectare a realității.

NAZALIZARE, transfer al mișcărilor articulatorii proprii consoanelor nazale asupra vocalelor alăturate.

NECROLOG, articol sau o notă despre moartea cuiva, care conține informații despre viața și activitatea celui decedat.

NEGAȚIE, procedeele gramaticale ale refuzului.

NEGRITUDE, mișcare ideologică apărută în anii '30 în Franța, Antile și Africa.

NEOCLASICISM, termen generic pentru mai multe curente și orientări artistice din sec. XIX–XX, care folosesc formele artei antice, a celei din perioada Renașterii italiene și, parțial, ale clasicismului.

NEOLINGVISTICĂ, curent lingvistic opus celui neogramatic ce susține că limba este o creație spirituală și estetică a unor personalități remarcabile.

NEOLOGISM, cuvânt sau expresie nouă, apărută într-o limbă ca rezultat al dezvoltării culturii și tehnicii.

NEOMODERNISM, curent ideologic, literar, definit de spiritul creator postbelic, caracterizat prin respingerea formelor grave și prin redarea temelor grave într-o manieră ludică, de joc, ce ascunde însă tragicul.

NEOROMANTISM, termen utilizat pentru definirea mai multor curente și mișcări din muzică, pictură, arhitectură și alte arte care abandonează sau resping mijloacele și procedeele modernismului de avangardă.

NEOTERICI, cerc literar al poezilor noi din Roma antică.

NEUROLINGVISTICĂ, studiu interdisciplinar, având ca obiect fundamentele biologice ale limbajului și mecanismele creierului care guvernează achiziția limbajului.

NIVELURILE LIMBII, concept operatoriu în lingvistică și semiotică, echivalent uneori cu alți termeni ca plan, palier, rang, dimensiune, care desemnează diverse componente în descrierea lingvistică; nivelul presupune capacitatea de combinare a mai multor unități pentru a realiza o unitate complexă.

NOEL, cântec de Crăciun apărut în Franța în sec. al XV-lea.

NORMĂ, sistem de reguli/instrucțiuni care privește din mai multe puncte de vedere, uzajul unei limbi date.

NOUL ROMAN FRANCEZ, numit și „roman experimental”, „roman alb”, „roman al obiectelor”, este cel mai adesea o scriere ce sună atemporal, în ciuda faptului că datarea evenimentelor nu lipsește. Atitudinea față de realitate e fie notație rece și impersonală, iar autorul e rupt de realitatea timpului său.

NOUL TESTAMENT DE LA BĂLGRAD, prima traducere integrală în limba română a Noului Testament, publicat în 1648 la Bălgrad (astăzi, Alba Iulia), în timpul principelui Gheorghe Rákóczi, sub coordonarea arhiepiscopului Simion Ștefan.

NOVAC, personaj al unui ciclu de legende și cântece epice românești, sârbo-croate și bulgare. Este înzestrat deseori cu trăsături proprii personajelor din povești.

NUMĂR, categorie gramaticală care arată dacă este vorba despre un singur obiect, o totalitate, o însușire sau mai multe. Inițial, a existat sub formă concret-lexicală, în sensul că se folosea un cuvânt pentru a denumi un singur obiect și un alt cuvânt pentru a denumi mai multe obiecte.

NUME, termen gramatical generic, folosit pentru denumirea câtorva clase morfologice de cuvinte (substantive, adjective, numerale și pronume), ce se caracterizează prin trăsături comune semantice și de formă.

NUME PREDICATIV, una din părțile componente ale predicatului nominal, cealaltă fiind un verb copulativ.

NUME PROPRIU, substantiv ce denumește individual o ființă, un lucru real sau un concept pentru a le deosebi de alte ființe sau lucruri din aceeași categorie, dar poate desemna de asemenea ceva care există (real sau virtual) și este un unicat.

NUMERAL, parte de vorbire care prezintă o caracteristică numerică a obiectelor.

NUVELĂ, specie a genului epic, povestire scurtă care cuprinde un singur incident sau eveniment cu un singur conflict.

O

O, o, a optsprezecea literă a alfabetului român și sunetul corespunzător; ca parte de vorbire poate fi: substantiv, adjectiv nehotărât, articol nehotărât, pronume personal și numeral cardinal (genul feminin singular), interjecție; simbol chimic al oxigenului ș.a.

O MIE ȘI UNA DE NOPTI, monument literar medieval arab, celebră colecție de basme arabe.

OCURENȚĂ, apariție a unui element lingvistic într-un enunț.

ODĂ, specie a poeziei lirice (formată din strofe cu aceeași formă și cu aceeași structură metrică), în care se exprimă elogiul, entuziasmul sau admirația față de persoane, de fapte eroice, idealuri etc.

ODISEEA, (gr. Odysseia), poem epic grec. Creat, probabil, în sec. VIII-VII î. Hr. Împreună cu „Iliada”, este atribuit lui Homer. Scris în hexametri, poemul cuprinde 12 100 versuri, împărțite în 24 cânturi.

ODISEU, (gr. Odysseus), personaj principal al „Odiseei” lui Homer, regele insulei Itaca, soțul Penelopei și tatăl lui Telemah.

OEDIP REGE, tragedie scrisă de dramaturgul grec Sofocle. A fost jucată pentru prima dată pe la aproximativ 429 î.Hr.

OMILIE, predică, cuvântare religioasă.

OMOFONIE, calitate a două sau mai multe cuvinte de a avea aceeași pronunțare.

OMOGRAFIE, calitatea cuvintelor omonime de a fi scrise la fel.

OMONIM, două sau mai multe cuvinte, care au aceeași formă (atăt scrisă, cât și orală), dar cu sens diferit.

ONOMASIOLOGIE, disciplină și metodă care studiază denumirile date unui concept sau unor concepte înrudite într-o limbă dată sau în mai multe limbi date.

ONOMASTICĂ, disciplină lingvistică al cărei obiect de studiu este originea, formarea și evoluția numelor proprii de persoană, studiu diferențiat de cel al altor nume proprii.

ONOMATOPEE, cuvânt care prin elementele lui sonore, imită sunetele din natură.

OPERĂ LITERARĂ, lucrare originală (în versuri sau proză) în care autorul zugrăvește realitatea prin prisma concepțiilor sale. Forma operei literare este determinată de conținut și îi corespunde acestuia; totalitatea lucrărilor unui scriitor.

ORALITATE, caracteristică a stilului unor scriitori, determinată de utilizarea unor forme și procedee specifice limbii vorbite.

ORIGINAL, manuscris al unei opere literare sau științifice.

ORIGINEA LIMBII, se referă la teoriile referitoare la apariția și dezvoltarea limbajului în societățile umane.

ORTOEPIE, totalitate a normelor de pronunțare corectă a sunetelor unei limbi.

ORTOFONIE, pronunțare considerată normală sau corectă a unui fonem sau a unui grup de foneme.

ORTOGRAFIE, totalitate a regulilor care stau la baza transpunerii uniforme a vorbirii în scris. Stabilește care dintre variantele grafice posibile ale redării cuvintelor și formelor lor gramaticale corespund mai mult normelor de rostire literară.

OXIMORON, figură de stil care exprimă o ironie subtilă sau un adevăr usturător sub forma asocierii paradoxale a doi termeni contradictorii.

P

P, p, a nouăsprezecea literă a alfabetului român și sunetul corespunzător; simbol; vitamină flavonoidă.

PALATALIZARE, fenomen fonetic ce constă în modificarea parțială a sunetelor consonantice.

PALEOGRAFIE, disciplină auxiliară a istoriei și a filologiei, care studiază manuscrisele vechi, având drept scop citirea corectă, datarea și stabilirea autenticității lor pe baza analizei limbii.

PALIA DE LA ORĂȘTIE, monument al limbii române, prima traducere parțială a Vechiului Testament în limba română, demers realizat la sfârșitul sec. al XVI-lea sub influența Reformei protestante.

PALIMPSEST, monument al scrisului (în special pe pergament), de pe care a fost șters textul inițial și scris altul nou și pe care se mai păstrează urmele textului vechi. Pergament pe care s-a șters sau s-a

ras scrierea inițială, pentru a putea fi utilizat din nou, și pe care de obicei se mai pot citi urmele vechiului text.

PALINDROM, cuvânt, frază sau vers care se poate citi în cele două sensuri.

PALLIATA, un tip de comedie romană antică.

PAMFLET, operă artistico-publicistică în versuri sau în proză cu caracter satiric-biciuitor și polemic, îndreptată împotriva unor concepții, unor evenimente din viața socială sau a unor actori politici.

PANCHATANTRA, („Cinci cărți”), monument literar sanscrit, alcătuit din fabule, povești și cugetări.

PANEGIRIC, discurs public, îndeosebi la vechii greci și la romani, pentru elogierea unei personalități de seamă contemporane oratorului, pentru preamărirea faptelor eroice ale precursorilor etc.

PANTUN, specie în poezia populară malaieziază.

PARABOLĂ, povestire alegorică cu un cuprins religios sau moral, frecventă în literatura veche, mai ales în cea religioasă. După conținutul ei, parabola este asemănătoare cu fabula, având, însă, o compoziție mai desfășurată și o temă mai reală.

PARADIGMĂ, totalitatea formelor flexionare ale unui cuvânt; totalitatea cuvintelor, ce segmentează sub un anumit raport continuu lexico-semantic.

PARADOX, afirmație ori maximă originală, neobișnuită, care diferă radical de ceea ce este unanim acceptat. Se caracterizează prin formă concisă (asemenea aforismelor) și conținut surprinzător.

PARAGRAF, pasaj al unei lucrări despărțit de restul textului printr-un aliniat nou (și printr-un semn grafic special); fragment (unitar) dintr-un text care cuprinde o anumită idee.

PARALELISM, procedeu de compoziție, specific în general poeziei populare, constând în succesiunea unor sintagme identice sau asemănătoare ca schemă a structurii sintactice.

PARALINGVISTIC, element prezent în procesul comunicării verbale orale, aparținând nivelului structurării fonice a enunțurilor.

PARALINGVISTICĂ, ramură a lingvisticii, care studiază mijloacele nelingvistice de comunicare.

PARALITERATURĂ, literatură considerată la periferia creației literare propriu-zise; literatură de consum.

PAREMIE, expresie concisă, deseori figurată, care conține o generalizare sub formă de povață sau de gând înțelept.

PARNAS, munte în Grecia (Focida), consacrat lui Apollo și muzelor.

PARNAS, grup poetic francez din anii 1850-1870.

PARNASIANISM, curent în poezie, apărut în Franța spre jumătatea sec. al XIX-lea, care cultiva virtuozitatea imaginii, evocarea grandioasă a naturii și a civilizațiilor trecute, descrierea strălucirii exterioare a lucrurilor, construcția savantă a limbii.

PARODIE, în literatură și artă, imitație comică, creație literară, în care autorul imită în mod comic subiectul și mijloacele artistice ale unui scriitor sau ale unei școli literare cu scopul de a le persifla.

PARONIME, cuvinte apropiate prin fonetism și diferite prin valoare semantică.

PARONOMAZĂ, figură de stil constând în asocierea de paronime.

PAROXITON, formă gramaticală a unui cuvânt care are accentul pe penultima silabă.

PARTICIPIU, mod nepersonal al verbului. Nu are valoare predicativă și nu dispune de categoriile de timp și diateză pe care le au modurile personale, dar poate avea diferite valori temporale.

PĂRȚI DE PROPOZIȚIE, unitate de bază în analiza sintactică a propoziției. Este formată dintr-un cuvânt sau din mai multe, care în mod unitar, exprimă un raport sintactic îndeplinind o anumită funcție în propoziție.

PARȚI DE VORBIRE, clase de cuvinte grupate după anumite particularități gramaticale și semantice. Fiecare parte de vorbire are la bază anumite semne gramaticale, prin care se caracterizează un număr mare de cuvinte, variate din punct de vedere semantic.

PASCVIL, scriere, deseori anonimă, ce conține fapte inventate, false sau calomnioase la adresa unei persoane, organizații sau a unui fenomen social. Terminul „pascvil” provine de la numele cizmarului italian Pascvino (Pasquino), care în sec. al XV-lea scria la adresa unor persoane oficiale epigrame caustice, afișându-se pe postamentul unei statui din Roma.

PASTEL, material colorant în formă de bețișoare, obținute prin presarea unor prafuri speciale; în literatură, poezie lirică, în care poetul descrie un peisaj, acesta servind drept prilej pentru exprimarea unor stări sufletești, sentimente ș. a.

PASTIȘĂ, lucrare literară, muzicală sau plastică, lipsită de originalitate și de valoare, în care autorul preia teme sau motivele și mijloacele de expresie ale unei personalități artistice.

PASTORALĂ, mică lucrare literară sau parte dintr-o lucrare, în care se idealizează viața pașnică, lipsită de griji și conflicte a păstorilor, plugarilor și pescarilor.

PAȘOPTISM, ideologia participanților la revoluția de la 1848 din țările române, având ca trăsătură principală conștiința individualității naționale, crearea istoriografiei, prețuirea acordată literaturii populare, înclinarea de a explora trecutul în scop propagandistic etc.

PATOS, intensitate deosebită a sentimentelor prin care se realizează o puternică forță dramatică.

PĂCALĂ, personaj satiric din poveștile nuvelistice și snoavele moldovenești. Întruchipează în mod artistic istețimea poporului, umorul, ironia subtilă. În snoave este prezentat drept un om vesel, mucalit, un păcălici neîntrecut și, totodată, luptător neîmpăcat împotriva asupritorilor norodului.

PĂRȚI DE PROPOZIȚIE, clase de elemente constructive omogene din punct de vedere funcțional și semantic al enunțurilor.

PĂSĂRI-LĂȚI-LUNGILĂ, personaj din povești. În mitologia populară era o reprezentare figurativă a visului omului de a supune forțele naturii, a stăpâni înălțimile, viteza ș. a.

PEIORATIV, sens afectiv negativ, depreciativ, care marchează o atitudine defavorabilă, asociat altor sensuri; se exprimă prin sufixe, baze sau derivate în ansamblul lor.

PEN CLUB, organizație neguvernamentală a scriitorilor.

PENTAMETRU, în versificare, tip de vers din cinci picioare.

PEPELEA, personaj din poveștile nuvelistice și snoavele românești. Pepelea întruchipează spiritul dreptății, ironia ușoară, hazul. Snoavele despre Pepelea prezintă o înlănțuire de tablouri satirice și umoristice, în care sunt demascați ciocoi, boierii, popii, leneșii, zgârciții ș. a. Figurează ca erou central în feeria „Sânziana și Pepelea” de V. Alecsandri.

PERFECTIV, valență a categoriei gramaticale a aspectului prin care se indică o acțiune încheiată.

PERFORMANȚĂ, termen introdus de N. Chomsky pentru a desemna folosirea efectivă a limbii în situații concrete.

PERIOADĂ, în retorică, construcție sintactică, caracterizată prin exprimare extrem de complexă.

PERSOANĂ GRAMATICALĂ, categorie gramaticală specifică verbului și pronumelui, stabilește raportul care se produce între locutor și interlocutor. Se manifestă simultan cu categoria numărului.

PERSONAJ, protagonist într-o operă artistică (piesă, roman, povestire, poem).

PERSONIFICARE, figură de stil care constă într-o atribuire de însușiri omenești unui obiect, unui animal, unui fenomen din natură.

PETRARCHISM, tradiție de preluare a liricii, limba și stilul lui Petrarca în poezia europeană din sec. XV–XVI.

PICARESC, caracterizat prin critica ascutită a moravurilor și relațiilor sociale, cu ajutorul unor personaje recrutate din medii interlope, dar dotate cu un viu spirit de observație, cu vervă satirică și umor, care folosesc un limbaj pitoresc, plin de elemente familiare, argotice etc.

PICIOR DE VERS, picior de ritm, grup de silabe lungi sau scurte, care se repetă în mod regulat într-un vers și-i determină măsura. Unitate ritmică a unui vers, alcătuită dintr-un număr fix de silabe lungi și scurte sau accentuate și neaccentuate. Vezi **Versificație**; **Metrică**.

PICTOGRAFIE, sistem primitiv de scriere în care obiectele și ideile sunt redată prin desene sugestive, simbolice.

PICTOGRAMĂ, desen sau șir de desene simbolice, sugestive, prin care sunt redată obiectele și ideile în unele sisteme primitive de scriere.

PIDGIN, limbă vehiculară non-maternă, cu structură mixtă, servind, în mod nesistematic, ca mijloc de comunicare între vorbitori cu limbi materne diferite.

PIESĂ, operă literară compusă în formă de dialog și destinată reprezentării pe scenă; operă dramatică.

PISANIE, inscripție votivă, sculptată în piatră sau pictată la intrarea unor biserici, pe lespezile unor morminte etc., cuprinzând o invocație religioasă, numele ctitorului, motivarea zidirii sau alte date asupra monumentului respectiv.

PLAGIAT, însușirea și reproducerea intenționată (parțială sau integrală) a unei lucrări literare, artistice ori a unei invenții, descoperiri sau propuneri de raționalizare, și prezentarea ei drept creație proprie.

PLEIADELE, școală poetică renașcentistă.

PLEONASM, greșală de stil care constă în folosirea alăturată a mai multor cuvinte sau construcții cu același înțeles în intenția de a sublinia ideea enunțată (de exemplu „a beneficia de avantaje; a colabora împreună ; a conveni de comun acord; perspectivă de viitor”).

PLUGUȘORUL, obicei popular răspândit la români și la alte popoare și practicat în ajunul Anului Nou. Urătorii recită un poem cu caracter epic, care conține o amplă redare a muncilor agricole, urări de sănătate și fericire.

PLURAL, unul dintre termenii categoriei gramaticale de număr; intră în opoziție fie numai cu singularul, dacă limba considerată are numai două numere, fie cu singularul, dar și cu dualul, eventual, și cu pluralul, când apar mai multe numere.

PLURILINGVISM, fenomen social multilingv.

POANTĂ, moment culminant al unei glume, al unei istorioare hazlii ș.a.

POEM, specie a poeziei epice de întindere relativ mare, alcătuită dintr-o suită de episoade care tratează subiecte cu caracter eroic, filosofic, mitologic, istoric.

POEMEROICOMIC, parodie a unui poem epic, scris în stil burlesc.

POEM ÎN PROZĂ, poem care are caracteristica de a nu se supune niciunei reguli structurale precise privind rima, numărul de silabe al fiecărui vers, ritmul etc.

POETICĂ ISTORICĂ, abordare metodologică a artei literare a unui scriitor, implicând studiul categoriilor artistice sub aspectul evoluției lor.

POETICĂ, ramură a teoriei literaturii care tratează despre creația poetică.

POEȚI VAGANȚI, poeți medievali de limbă latină, rătăcitori, care cântau bucuria de a trăi.

POEZIA OBICEIURILOR DE FAMILIE, specii ale poeziei populare, interpretate în cadrul ceremonialurilor, care însoțeau din timpuri străvechi cele mai însemnate momente din viața omului, nașterea, căsătoria (nunta), moartea.

POEZIE, modalitate a literaturii artistice, care redă (de obicei, în versuri) realitatea vieții, exprimă o idee, un sentiment, folosind mijloace plastice și imaginative.

POEZIE CALENDARISTICĂ, specii ale poeziei populare, legate de obiceiurile calendaristice. Sunt cunoscute la majoritatea popoarelor din cele mai vechi timpuri.

POEZIE FUNERARĂ, tip de poezie meditativă din sec. XVII–XIX despre trecerea vieții și viața după moarte.

POEZIE POPULARĂ, lirica populară românească care se caracterizează prin oralitate, trăsătură care a condus la apariția unui număr mare de variante ale unei creații populare.

POEZIE ȘI PROZĂ, două tipuri principale de organizare a limbajului artistic, care diferă în primul rând în structura ritmului.

POLIGLOT, persoană care posedă mai multe limbi.

POLILINGVISM, folosire curentă și în egală măsură a mai mult de două limbi de către aceeași persoană sau același grup social.

POLISEMIE, însușirea unui cuvânt de a avea mai multe sensuri, formate pe baza evoluției semantice a cuvântului dat și legate prin relații reciproce.

POLISINDETON, procedeu stilistic în retorică în care se repetă o conjuncție la începutul unor părți de frază sau înaintea fiecărui termen al unei enumerări, pentru a pune în evidență ideea exprimată.

POMELNICUL DE LA BISTRIȚA, cel mai vechi manuscris slav de acest gen din Moldova. A fost scris în sec. al XV-lea și întregit în sec. al XVI-lea.

POPORANISM, curent literar care își propunea să înfățișeze realist țărănimea.

PORTRET, prezentare fizică și morală a unui personaj într-o operă literară; operă literară cu un asemenea conținut.

POSTMODERNISM, tendință culturală, apărută în sec. XX, care indică o îndepărtare de cultura elitistă a modernismului, în direcția unei abordări eclecticice și populiste.

POST-SCRIPTUM, text scurt, adăugat la o scrisoare terminată deja și semnată. Se notează: P.S.

POSTSTRUCTURALISM, mișcare în teoria literară, apărută la sfârșitul anilor 1970, cuprinzând o varietate de reacții la structuralism și având drept exponenți de marcă pe J.-Fr. Lyotard, R. Barthes, J. Derrida, Julia Kristeva, M. Foucault.

POVESTE, specie a epicii (populare) în proză în care se relatează întâmplări fantastice ale unor personaje imaginare în lupta cu personaje nefaste, în care binele triumfă; basm, una dintre principalele specii folclorice ale genului epic (de obicei în proză), căreia îi este caracteristică predominarea miraculosului.

POVESTIRE, specie a genului epic, narațiune scurtă sau mijlocie, care are la bază un conflict, o acțiune și este legată de aspectele concrete de viață.

POVESTITOR, interpret al creațiilor populare în proză. Ppvestitori se deosebesc după conținutul repertoriului, orientarea lor ideologică și prin maniera interpretativă.

PREDICAT, parte principală a propoziției, care continuă, încheind sau lăsând deschis, lanțul de raporturi sintactice obligatorii pentru constituirea propoziției.

PREDICAȚIE, trăsătură a propoziției ce constă în capacitatea unei unități sintactice de a reproduce prin mijloace lingvistice reflectarea în conștiința vorbitorului a unor obiecte sau relații dintre obiecte.

PREDICĂ, cuvântare rostită de un cleric în biserică, în care se explică și se comentează un text biblic și se dau credincioșilor îndrumări morale; omilie.

PRAETEXTA, o varietate a tragediei grecești antice.

PREFAȚĂ, scriere cu caracter explicativ, uneori analitic, precedând o operă literară sau științifică, în care este expus planul lucrării, se dau referiri bibliografice, critice etc.

PREFIX, afix adăugat înaintea rădăcinii unui cuvânt pentru a-i atribui un sens lexical nou (a compune, a descompune, a lucra, a prelucra, normal, anormal ș.a.).

PREFIXARE, procedeu intern de îmbogățire a vocabularului cu unități lexicale noi, constând în antepunerea unui prefix la un morfem independent.

PREFIXOID, element de compune a cuvântului, în special a termenilor în limbajul de specialitate. Se atașează, de regulă, înaintea

rădăcinii cuvântului. Prefixoidele mai sunt numite compuse tematice sau pseudoprefixe.

PREMIILE ACADEMIEI ROMÂNE, se acordă oamenilor de știință și litere, artiștilor români, din țară sau din străinătate, pentru meritul de a fi contribuit, prin activitatea și opera lor, la dezvoltarea culturii și științei românești.

PREMIUL GONCOURT, premiu oferit pentru opere scrise în limba franceză, care este oferit autorului care a publicat „cea mai bună și imaginativă operă în proză a anului”.

PREMIUL HANS CHRISTIAN ANDERSEN, premiu ce se decernează o dată la doi ani unui scriitor și unui ilustrator în viață, care au adus prin opera lor o contribuție importantă în literatura pentru copii. Este cea mai înaltă distincție internațională în acest domeniu, instituită în memoria marelui povestitor danez.

PREMIUL BOOKER, premiu literar acordat în fiecare an pentru cel mai bun roman original scris în limba engleza și publicat în Regatul Unit.

PREMIUL INTERNAȚIONAL PENTRU LITERATURĂ DIN DUBLIN, promovează excelența în literatură și este considerat unul dintre cele mai importante premii pentru literatură.

PREMIUL MIGUEL DE CERVANTES, premiu literar înființat în 1975 de Ministerul Culturii din Spania; acordat pentru prima dată în anul următor, este cel mai prestigios și remunerator premiu acordat literaturii în limba spaniolă.

PREMIUL NAȚIONAL ÎN DOMENIUL CULTURĂ ȘI ARTĂ, premiu instituit în Republica Moldova pentru produse de creație și inovații artistice care au un impact semnificativ asupra patrimoniului cultural național și internațional, au primit aprecierea societății și au contribuit la promovarea culturii naționale pe plan internațional.

PREMIUL NEUSTADT PENTRU LITERATURĂ, premiu biennial pentru literatură sponsorizat de Universitatea din Oklahoma și publicația sa literară internațională „World literature today”.

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ, premiu acordat anual unui autor din orice țară care, cu cuvintele lui Alfred Nobel, a produs „cea mai remarcabilă lucrare într-o tendință idealistică”.

PREMIUL PULITZER, premiu pentru realizările din jurnalism, literatură și compoziție muzicală din SUA. Premiul a fost înființat în 1917 prin dispoziții în testamentul jurnalistului american de origine maghiară Joseph Pulitzer.

PREMIUL UNIUNII SCRITORILOR DIN MOLDOVA, premiu acordat de Uniunea Scriitorilor din Moldova, cu sprijinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, pentru cele mai importante cărți ale anului.

PREMIUL UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA, sunt cele mai importante premii literare acordate anual în domeniu în România.

PRENUME, indicarea persoanei pentru individualizarea ei în societate. În sens mai îngust, numele persoanei ce i s-a dat la naștere (prenume individual), numele după tată (prenume de neam) și numele de familie (poreclă).

PREPOZIȚIE, parte de vorbire auxiliară, cu ajutorul căreia se exprimă relațiile de subordonare a substantivului (sau a unui substituent al acestuia) cu cuvântul regent.

PREROMANTISM, tendințe ideologice și stilistice în cultura țărilor europene și SUA din sec. al XVIII-lea, care au pregătit apariția romantismului.

PREZENT, timp al verbului care exprimă o acțiune simultană cu momentul vorbirii. În afară de imperativ, celelalte moduri ale limbii române (indicativ, conjunctiv, condițional-optativ, prezumtiv) au acest timp.

PREZUMTIV, mod personal al verbului în limba română. Expresie o acțiune presupusă a subiectului și se opune indicativului.

PROLOG, cuvânt-înainte, prefață la o operă literară, în care sunt expuse fapte și idei ce precedă dezvoltarea acțiunii principale din

această operă. Parte introductivă a unei opere literare, dramatice sau muzicale, care prezintă evenimentele premergătoare acțiunii sau elemente care îi înlesnesc înțelegerea.

PRONUME, parte de vorbire care ține locul unui nume. Majoritatea pronumelor dispun de forme flexionare pentru a exprima genul, numărul, cazul și persoana, asemănându-se prin aceasta cu numele și cu verbul.

PRONUNȚIE, articulare a sunetelor, silabelor, cuvintelor etc. cu ajutorul organelor vorbirii.

PROPĂȘIREA, revistă științifică și literară, editată în 1844 la Iași sub conducerea lui M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, I. Ghica și P. Balș.

PROPOZIȚIE, unitate predicativă minimă a sintaxei limbii, folosită de sine stătător pentru fixarea, exprimarea și comunicarea unui gând, sentiment, act volițional.

PROSOPOPEE, (prozopopee), figură retorică prin care autorul pune să vorbească o persoană absentă, defunctă, un personaj alegoric sau un obiect personificat.

PROZODIE, parte a poeziei care se ocupă cu studiul versificației din punct de vedere al raportului dintre silabele unui vers, după accent, lungime sau înălțime.

PROTAGONIST, personajul principal al unei piese de teatru; actorul care joacă acest rol.

PROVERB, specie a folclorului. Spre deosebire de zicătoare, conține nu numai o constatare, ci și un raționament. Exprimă concis un gând înțelept, o povață, o apreciere etico-filosofică; zicală, zicătoare, parimie.

PROVINCIALISM, cuvânt, expresie, locuțiune specifică unei provincii; rostire caracteristică unei provincii; regionalism.

PROZĂ, mod de exprimare care nu este supus regulilor de versificație; compunere literară care folosește acest mod de expri-

mare, modalitate de comunicare care, spre deosebire de poezie, de obicei nu folosește versificația. Cuprinde cele mai diverse genuri ale creației literare artistice.

PROZIMETRU, formă literară în care fragmentele poetice alternează cu prozaicul.

PROZODIE, parte a poeticii care studiază versificația și normele ei sub raportul structurii versurilor, al numărului accentelor sau al lungimii silabelor unui vers.

PSALTIREA HURMUZAKI, vechi manuscris românesc, care cuprinde o traducere a psalmilor din sec. al XVI-lea.

PSALTIREA SCHEIANĂ, manuscris românesc din sec. al XVI-lea, care face parte dintre cele trei culegeri rotacizante ale psalmilor, alături de Psaltirea Voronețeană și Psaltirea Hurmuzaki.

PSALTIREA VORONEȚEANĂ, manuscris românesc din sec. al XVI-lea, care conține copia unei traduceri parțiale a psalmilor, în paralel cu textul slavon corespunzător. Psaltirea prezintă mai întâi frazele în slavonă, după care urmează traducerea în limba română.

PSEUDONIM, (gr. pseudos – fals și onoma – nume), nume fictiv, pe care îl adoptă unii scriitori, pictori, artiști, oameni politici ș.a.

PSIHOLINGVISTICĂ, domeniu de investigație la intersecția psihologiei cu lingvistica, care are drept scop studierea vorbirii (ca unul dintre aspectele activității de comunicare a omului în genere) în strânsă legătură cu psihicul uman.

PUBLICISTICĂ, literatură care tratează probleme actuale ale vieții social-politice și culturale, reprezentată prin publicații periodice (ziare și reviste).

PUNCTUAȚIE, sistem unitar de semne convenționale, care marchează grafic modificările intonației și pauzele în procesul vorbirii. Indică raporturile logico-semantice dintre cuvinte și propoziții.

PURANE, texte brahmane și mitologice din literatura indiană.

Q

Q, q, a douăzecea literă a alfabetului limbii române folosită în scrierea cuvintelor străine pentru notarea consoanei respective.

QABUS-NAME, prima lucrare în proză de limbă persană nouă (sec. al XI-lea).

QU, gen de poezie chineză.

R

R, r, a douăzeci și una literă a alfabetului român și sunetul corespunzător; simbol.

RAMAYANA, epopée antică, scrisă în sanscrită de către poetul Valmiki. Reprezintă totodată o carte importantă a hinduismului.

RAPSOD, autor de ample poeme epice care evocă evenimentele de seamă din viața unui popor; poet epic.

RĂDĂCINA CUVÂNTULUI, morfem purtător al sensului lexical de bază al cuvintelor.

RECENZIE, prezentare succintă (la apariție) a unei opere literare sau științifice, cu comentarii și aprecieri critice.

RECEPTOR, în teoria comunicării, unul dintre factorii procesului comunicativ.

RECȚIUNE, reprezintă, alături de acordul gramatical, o formă de manifestare a constrângerilor sintactice în cadrul relației de subordonare.

RECURSIVITATE LINGVISTICĂ, proprietate a limbilor naturale de a utiliza procedee recursive.

REDUNDANȚĂ, defect stilistic constând în abundența inutilă a expresiilor, a cuvintelor sau a imaginilor în formularea unei idei.

REDUPLICARE, repetare a unui sau a mai multor foneme dintr-un cuvânt pentru a-i da acestuia altă valoare morfologică sau stilistică sau pentru a forma un alt cuvânt.

REFERAT, expunere succintă asupra unei probleme, a unui subiect științific, literar.

REFERENT, entitatea, „lucrul” extralingvistic pe care cuvântul îl denumește, la care se referă.

REFLEXIV, clasă de forme neaccentuate de pronume reflexiv prezentă în limbile care cunosc clitice pronominale.

REFREN, cuvânt, vers sau grup de versuri care se repetă după una sau mai multe strofe, cu rolul de a sublinia, prin repetiție, o idee poetică.

REGENT, element ce intră în relație cu un subordonat (sau guvernat), desemnând componentul angajat într-o relație de subordonare de care depinde termenul subordonat sau, altfel spus, a cărui prezență în lanțul sintagmatic este cerută de termenul subordonat.

REGIONALISM, fapt de limbă specific pentru un dialect, sub-dialect sau grai și care are o răspândire limitată. Se identifică cu o pronunțare specifică într-o regiune sau un cuvânt, formă a cuvântului, construcție sintactică cu răspândire regională.

REGISTRELE LIMBII, varietate a limbii selectată de vorbitor în funcție de situația de comunicare.

RENAȘTEREA IRLANDEZĂ, mișcare în Irlanda în anii 1890-1920.

RENAȘTEREA CATOLICĂ, denumire convențională a unor direcții literare din literatura europeană sec. XIX–XX care reprezintă o reluare a idealurilor religiei catolice.

REPETIȚIE, figură de stil care constă în repetarea aceluiași sunete, cuvinte, expresii, uneori chiar propoziții sau fraze într-o anumită continuitate, pentru a intensifica expresivitatea vorbirii.

RETARDARE, tehnică compozițională pentru întârzierea dezvoltării acțiunii subiectului.

RETORICĂ, arta de a vorbi frumos; arta de a convinge un auditoriu prin măiestria argumentației, frumusețea stilului și a limbii etc.; ansamblul regulilor care ajută la însușirea acestei arte.

RIMĂ, potrivire armonioasă a sunetelor finale în cuvintele de la sfârșitul versurilor, iar uneori de la începutul și de la mijlocul lor; repetare a sunetelor finale a două sau mai multe versuri (începând de la ultima silabă accentuată).

RITM, așezare simetrică și periodică a silabelor accentuate și neaccentuate într-un vers sau în proză ori a accentelor tonice într-o frază muzicală.

ROBIN HOOD, personaj original din folclorul englezesc, a cărui istorie izvorăște din timpurile medievale, dar care rămâne important în cultura populară.

ROMAN, specie a genului epic în proză (mai rar în versuri), de proporții mari, cu acțiune complexă, pe mai multe planuri, la care participă un număr mare de personaje.

ROMAN GOTIC, specie literară strâns legată de teroare.

ROMAN CAVALERESC, o scriere narativă, în proză. În sec. al XVIII-lea cuvântul se referă, în mod specific, la scurte ficțiuni despre dragoste și intrigi, opuse „romanțelor”; lucrări epice mai lungi despre dragoste și aventuri.

ROMANCERO, culegeri de romanțe spaniole.

ROMANE DE LA ROSE, „Romanul trandafirului”, poem medieval francez.

ROMANISTICĂ, ramură a lingvisticii care studiază limbile române (provenite din limba latină) în plan de confruntare a evoluției istorice și a stării lor sincronice la diferite faze de dezvoltare. Ca știință constituită, romanistica există de la începutul sec. al XIX-lea.

ROMANTISM, mișcare artistică, literară și intelectuală apărută în Europa pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, atingând apogeul pe la începutul anilor 1800.

ROMANȚĂ, specie a poeziei lirice sentimentale, de obicei de inspirație erotică.

ROMANUL LUI RENART, monument de limba franceza medievală.

RONDEL, poezie lirică cu formă fixă, având treisprezece sau cincisprezece versuri, dispuse în trei strofe.

ROTACISM, fenomen de transformare a unei consoane în [r], în anumite condiții contextuale.

RUBAI, lirică de formă scurtă în literatura Orientului Apropiat și Mijlociu.

RUNE, caractere grafice ale celor mai vechi alfabet germanice, care s-au păstrat în inscripții și documente, mai ales la vechii scandinavi.

S

S, s, a douăzeci și doua literă a alfabetului român și sunetul ei corespunzător; simbol; unitate de măsură.

SAGA, narațiune în proză, cu intercalări de versuri, la popoarele scandinave, mai ales la islandezi. Transmise la început oral, saga capătă o deosebită răspândire în sec. XII–XIV.

SARCASM, ironie mușcătoare, batjocură necruțătoare, atitudine sarcastică.

SATIRA MENIPEE, specie în literatură antică, denumită după creatorul său Menippa.

SATIRĂ, compoziție literară, mai ales în versuri, în care sunt biciuite defectele morale ale oamenilor sau aspectele negative ale societății.

SATURA, gen dramatic în literatura latină în care se îmbinau mai multe specii literare.

SĂMĂNĂTORISM, curent social, cultural și literar inițiat la începutul sec. al XX-lea, în România, de revista „Sămănătorul”, care idealiza satul patriarhal în opoziție cu orașul „viciat” de civilizație, considera țărănimia ca depozitara exclusivă a valorilor naționale și promova o literatură de inspirație folclorică și istorică.

„**SĂMĂNĂTORUL**”, revistă literară săptămânală, concepută de către George Coșbuc și Alexandru Vlăhuță și care a apărut la București, între 2 decembrie 1901 și până la 27 iunie 1910 fără întrerupere.

SBURĂTORUL, revistă periodică literar-artistică modernistă și un cenaclu literar, pornite la București în aprilie 1919, sub conducerea lui Eugen Lovinescu.

SCENARIU, textul succint al unei piese de teatru, al unui spectacol sau al unui film, de obicei împreună cu indicațiile tehnice și de regie.

SCRIERE, mijloc de comunicare care cu ajutorul unui sistem de semne grafice, permite fixarea vorbirii (pe piatră, piele, hârtie, metal, lemn) cu scopul de a o păstra în timp și a o transmite la distanță.

SCRIERE CUNEIFORMĂ, sistem de scriere cu litere în formă de cuie săpate în piatră sau imprimate pe tăblițe de argilă, folosit de unele popoare orientale antice.

SCRIERE FENICIANĂ, vechi sistem de scriere alfabetică folosit în Fenicia, Siria, Palestina, parțial în Egipt, Cipru ș.a. Pe baza scrierii feniciene au fost create scrierile arameică, greacă și arabă de sud, care au dat naștere la mai multe alfabetice din lume.

SCRIERE GOTICĂ, scriere cu caractere colțuroase, varietate a grafiei latine, apărută în Evul Mediu în apusul Europei.

SCRIERE GREACĂ, primul sistem de scriere fonetică, cuprinzând litere pentru sunetele vocalice și consonantice. Vechiul alfabet grecesc a fost creat pe baza celui fenician prin sec. IX–VIII î.Hr.

SCRIERE MAIA, scriere ieroglifică folosită de triburile amerindiene maia.

SCRIERE, sistem de semne grafice convenționale destinat uzului scris al limbii.

SCRIERI APOCRIFE, scriere religioasă nerecunoscută azi între cele canonice.

SCRISOAREA LUI NEACȘU DE LA CÂMPULUNG, cel mai vechi document păstrat, scris în limba română. A fost descoperit în 1894 de Friedrich Stenner în arhivele naționale ale județului Brașov, unde se păstrează și astăzi.

SCRISORI, operă literară în proză scrisă sub formă de corespondență.

SEMANTICĂ, ramură a lingvisticii care studiază planul conținutului unei limbi sau al limbilor în general.

SEMASIOLOGIE, disciplină lingvistică, al cărei obiect de studiu este aspectul semantic al unităților limbii (latura ideală, conținutul).

SEMILOGIE, studiul științific al sensului cuvintelor, în relație cu onomasiologia, în sens restrâns, semiologia este interpretată ca echivalentă numai cu semantica lexicală diacronică sau tradițională.

SEMIOTICĂ, știință care se ocupă de studiul sistemelor de semne folosite în procesul de transmitere a informației. Noțiunea de bază a semioticii este semnul.

SEMIVOCALĂ, sunet aparținând unei clase care prezintă asemănări parțiale atât cu vocalele, cât și cu consoanele.

SEMN, reuniunea celor două laturi, semnificant și semnificat; relația dintre semnificant și semnificat.

SEMNIFICAȚIE, procesul care asociază un obiect, o ființă, o noțiune, un eveniment unui semn susceptibil să îl evoce; este o cunoaștere a realității, fiind un proces psihologic, spre deosebire de sens, care este o valoare statică, o imagine mentală rezultată din proces.

SENS, concept ambiguu, greu de definit, care coincide, în mare măsură, cu semnificatul, obiect de studiu al semanticii, dar și al altor discipline lingvistice și nelingvistice.

SEMN DIACRITIC, semne suplimentare în alfabetele unor limbi, care se pun la o literă, pentru a reproduce în scris unele sunete sau nuanțe de sunete, redată de litera respectivă.

SENTIMENTALISM, curent preromantic în literatura rusă apărut la sfârșitul sec. al XVIII-lea ca o reacție împotriva clasicismului.

SENTINȚĂ, gen folcloric ritualic, uneori ritmat.

SEXTINĂ, poezie cu formă fixă, alcătuită din șase strofe și jumătate, în care aceleași cuvinte revin la rimă într-o anumită ordine.

SFARMĂ-PIATRĂ, personaj din poveștile fantastice. Înzestrat cu puterea titanică de a sfărâma stâncile și pietrele, Sfarmă-Piatră devine tovarăș de luptă al lui Făt-Frumos.

SIGLĂ, prescurtare convențională formată din litera inițială sau din grupul de litere inițiale folosite în inscripții, în manuscrise etc. pentru a evita cuvintele sau titlurile prea lungi.

SILABĂ, unitate fonetică minimă a șirului vorbirii, emisă în cursul rostirii printr-un efort expirator.

SIMBOL, procedeu expresiv prin care se sugerează o idee sau o stare sufletească, care înlocuiește o serie de reprezentări.

SIMBOLISM, curent literar și artistic, constituit în Franța în 1885 și răspândit apoi în toate literaturile europene, apărut ca o reacție la parnasianism și care, considerând lumea ca un ansamblu de simboluri, a căutat să le descifreze, intuind relațiile intime dintre lucruri, fenomene și sufletul omenesc; mod de exprimare, de manifestare propriu acestui curent.

SINCOPĂ, omiterea unui sunet vocal sau a unei silabe neaccentuate din mijlocul cuvântului.

SINCRETISM, asociere a două semnificații care nu permit separarea în planul expresiei; sincretism cu amalgamare, în gramatica

românească, de exemplu, se vorbește despre sincretismul semnificațiilor de „gen”, „număr” și „caz” din flexiunea adjectivului.

SINCRONIE, aspect în cercetările de lingvistică, ce presupune studierea stării unei limbi într-o anumită perioadă a istoriei ei.

SINDIPA, roman oriental de origine indiană. Prin intermediul literaturii persane a trecut în literatura bizantină.

SINECDOCĂ, figură de stil care constă în lărgirea sau restrângerea sensului unui cuvânt prin folosirea întregului în locul părții (și invers), a particularului în locul generalului, a generalului în locul particularului, a materiei din care este făcut un lucru în locul lucrului însuși etc.

SINGULAR, unul dintre termenii categoriei gramaticale de număr, intrând în opoziție cu pluralul, în limbile în care numărul are numai doi termeni, sau intrând în opoziție cu dualul și pluralul, eventual și cu pluralul.

SINONIME, cuvânt, expresie, afix etc. care are același (sau aproape același) înțeles cu alt cuvânt, cu altă expresie, cu alt afix etc.

SINTAGMĂ, unitate sintactică ce ia naștere ca rezultat al raporturilor de subordonare dintre cel puțin două cuvinte semnificative și care se manifestă cu o singură funcție sintactică în cadrul propoziției date.

SINTAXĂ, compartiment al gramaticii care studiază structura, particularitățile și tipurile unităților vorbirii, regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază.

SINTAXĂ POETICĂ, totalitatea procedeelor stilistice care alcătuiesc categoria figurilor de stil și sunt folosite de scriitorii cu scopul de a mări expresivitatea și plasticitatea limbajului artistic.

SISTEM, concept de bază al lingvisticii moderne, care desemnează un ansamblu de unități asociate între ele prin relații precis condiționate.

SNOAVĂ, povestire populară ce dezvăluie o situație umoristică sau peripeții anecdotice și în care acționează un mic număr de personaje.

SOCIETATEA DE LINGVISTICA ROMANICĂ, (Société de Linguistique Romane), organizație internațională a lingviștilor-romaniști, care are drept scop coordonarea colaborării romaniștilor din toate țările.

SOCIOLINGVISTICĂ, disciplină lingvistică ce studiază relația dintre limbă și societate.

SONET, poezie cu formă prozodică fixă, alcătuită din 14 versuri repartizate în două catrene cu rimă îmbrățișată și două terține cu rimă liberă.

SORCOVA, obicei popular românesc, practicat pe 1 ianuarie, aparținând obiceiurilor de Anul Nou.

SPONDEU, picior de vers compus din două silabe lungi.

STANȚĂ, strofă cu înțeles deplin, alcătuită din opt versuri cu o anumită schemă de rimă și formând o unitate ritmică.

STATU-PALMĂ-BARBĂ-COT, personaj din poveștile fantastice, reprezentat ca un pitic cu barba lungă de un cot și înzestrat cu o putere excepțională; locuiește pe „celălalt tărâm”, călărește pe o jumătate de iepure șchiop.

STIL, manieră individuală sau colectivă de a marca personalitatea vorbitorului/autorului în enunț, prin utilizarea unor forme/procedee ale expresivității.

STILISTICĂ, disciplină care are drept obiect de studiu stilul; știință a stilului.

STRATIFICARE, formă de comportament comunicativ, bazată pe manipularea structurilor interacționale și a mijloacelor verbale de concretizare a acestora, în scopul atingerii obiectivelor urmărite.

STRĂLIMBĂ, limbă de la care provine o familie de limbi.

STRĂMBĂ-LEMNE, personaj din poveștile fantastice, uriaș care strămbă copacii „cu mâinile și cu picioarele”, smulge stejarii, croindu-și drum prin codru.

STRIGĂTURĂ, specie a liricii populare, de obicei în versuri, cu caracter epigramatic, cu aluzii satirice sau glumețe ori cu conținut sentimental, care se strigă la țară, în timpul executării unor jocuri populare; chiuitură, strigăt.

STROFĂ, îmbinare a două sau a mai multe versuri, reprezentând, de obicei, după intonație și sistema de rimă, o unitate de versificație într-o poezie.

STRUCTURALISM, denumire generică pentru orientări metodologice, de surse și de aplicații diverse în științele contemporane, îndeosebi în științele sociale, care pun în centrul atenției structura și elaborarea unui aparat specific de cercetare a acestora; orientare lingvistică a sec. XX, apărută ca reacție la istorismul, atomismul și pozitivismul neogramaticii, care își are originile în „Cours de linguistique generale” al lui F. de Saussure.

STURM UND DRANG, curent literar în Germania anilor 1770-1780.

SUBDIALECT, tip de varietate teritorială a unei limbi, definibil în cadrul unei serii ierarhice care include dialectul ca tip supraordonat și graiul ca tip subordonat.

SUBIECT, parte principală de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului. Este definit în majoritatea gramaticilor românești prin luarea în considerare a actualizării funcției ca parte principală de propoziție (formal) și prin referire la semantismul său.

SUBORDONARE, raport fundamental în cadrul sintaxei, prin care se desemnează totalitatea raporturilor de dependență dintr-un enunț.

SUBSTANTIV, parte de vorbire flexibilă care denumește obiecte gramaticale; nume a ceva sau a cuiva. Se caracterizează prin categoriile gramaticale de gen, număr, caz și declinare, prin posibilitatea de a îndeplini diferite funcții sintactice în propoziție (subiect, atribut, complement, nume predicativ).

SUBSTRAT, ansamblu al elementelor transmise unei limbi, impuse într-o anumită arie prin cucerire, migrație sau colonizare, din limba populației autohtone.

SUBTEXT, sens ascuns, determinant contextual al unei afirmații care nu coincide cu sensul ei direct.

SUFFIX, afix care se atașează după rădăcina cuvântului și servește la crearea cuvintelor noi. Sufixele care formează cuvinte noi se numesc lexicale, acestea pot schimba sensul sau clasa din care face parte un cuvânt.

SUFFIXOID, element al cuvântului. Este folosit pentru procedeul numit compunere prin care se creează cuvinte noi, în special termeni în limbajul de specialitate.

SUNET, vibrație a particulelor unui mediu elastic care poate fi înregistrată de ureche.

SUPERSTRAT, ansamblu al elementelor transmise într-o limbă din limba unei populații cuceritoare, care își însușește idiomul populației cucerite.

SUPIN, mod nepersonal care arată că acțiunea verbului reprezintă scopul sau cauza unei acțiuni. Nu are categoria numărului sau persoanei și este obligatoriu precedat de o prepoziție.

SUPRAREALISM, curent literar și artistic apărut în prima jumătate a sec. XX în Franța și răspândit ulterior în toate țările lumii, care pune accentul pe activitatea spontană a imaginației și pe exploatarea zonelor iraționalului în creația artistică.

Ș

Ș, ș, a douăzeci și treia literă a alfabetului românesc și sunetul corespunzător.

ȘABLON, formulă stereotipă; repetare mecanică, lipsită de interes și de originalitate a unui model oarecare; clișeu verbal.

ȘARADĂ, ghicitoare în care contextul sau cuvântul ce trebuie aflat se împarte în câteva părți, fiecare având un sens propriu.

ȘARJĂ, interpretare exagerată în literatura și artă, prezentare hazlie ori satirizată (de obicei prin portret), în care, păstrându-se ase-

mănarea exterioară, sunt exagerate (șarjate) în mod voit cele mai caracteristice trăsături ale persoanei vizate.

ȘCOALA ALEXANDRINĂ, centru cultural și științific al creștinismului alexandrin și al mediului intelectual din marea capitala a Egiptului elenistic, orașul Alexandria.

ȘCOALA ARDELEANĂ, mișcare culturală și ideologică cu caracter iluminist din Ardeal (Transilvania) de la răscrucea sec. XVIII–XIX. Combătând teoriile unor istorici și filologi, reprezentanții școlii ardelenene susțineau originea pur latină a limbii și a poporului român.

ȘCOALA DE LA LYON, grup de poeți francezi, stabiliți la Lyon în anii 1540-1560.

ȘCOALĂ LINGVISTICĂ, curent în știința limbii care studiază un anumit aspect al obiectului comun al lingvisticii, limba, folosind metode elaborate special pentru realizarea scopului urmărit.

ȘCOALĂ NEOGRAMATICĂ, curent lingvistic de la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX. Reprezentanții școlii neogramatice au contribuit la dezvoltarea lingvisticii comparativ-istorice.

ȘCOALĂ PSIHOLAGICĂ, în critica literară europeană, direcție din sec. al XIX-lea.

ȘTIINȚA LITERATURII, știință care studiază esența, funcțiile, specificul, structura, legitățile istorice și estetice de dezvoltare ale literaturii artistice, inclusiv principiile și metodele ei de cercetare.

T

T, t, a douăzeci și patra literă a alfabetului român și sunetul corespunzător; T – tesla; t – tonă.

TABU, evitare a folosirii unui cuvânt și înlocuirea lui cu altul, din superstiție sau din pudoare. Tabuizare, interdicție de limbaj, interdicție rituală.

TANKA, gen japonez de poezie.

TAUTOLOGIE, fenomen lingvistic care constă în repetarea unui cuvânt sau a unui grup de cuvinte, cu intenția de a sublinia o calitate, acțiune. De regulă, al doilea termen este identic cu cel dintâi, cu unele nuanțe distincte (de exemplu, „ce am spus am spus”).

TAXONOMIE, teorie științifică practică mai ales în științele naturii, care privește clasificarea elementelor după proceduri de organizare sistematică a datelor observate și descrise.

TÂNDALĂ, personaj satiric al eposului nuvelistic. Figurează în snoave alături de Păcală, Pepelea.

TEATRU, ansamblul operelor dramatice care prezintă caractere comune sau au o origine comună.

TEATRU EPIC, teorie și practică a teatrului din sec. XX, bazate pe efectul distanțării epice. Bertolt Brecht rămâne în istoria literaturii ca inițiator al teatrului epic.

TEMATIZARE, desemnează mecanismele gramaticale (sintactice, în primul rând, iar, pentru unele limbi, și procedee morfologice) proprii fiecărei limbi, prin care anumitor nominale li se acordă calitatea de temă, fiind așezate în poziție tematică și distinse de partea de enunț non-tematică.

TENDINȚA ANALOGISTĂ, (Pumnistă), teorie a lui Aron Pumnul, care încerca să dea limbii române o ortografie practică și o explicație teoretică, întemeiate pe principii analogice.

TENDINȚA ITALIENIZANTĂ, direcție în lingvistica sec. al XIX-lea care urmărește italianizarea limbii.

TERMEN, cuvânt sau îmbinare de cuvinte, care se folosește pentru exprimarea unor noțiuni dintr-un anumit domeniu al științei, tehnicii. Element al unei terminologii sau al unui limbaj specializat, reprezentând denumirea cunoștințelor din acest domeniu.

TERMINAȚIE, în gramatica românească tradițională, prin terminație se denumea partea finală a cuvântului, purtătoare de semnificații gramaticale.

TERMINOLOGIE, știință lingvistică ce are ca obiect de studiu termenul sau cuvântul, aparținând unui domeniu specializat.

TERTIŢINĂ, poezie în formă fixă, alcătuită din strofe de trei versuri, dintre care al doilea rimează cu primul și cu al treilea din strofa următoare; terțet.

TETRAMETRU, vers clasic greco-latin compus dintr-o serie de patru metri (patru grape a câte două picioare).

TEXT, secvență lingvistică scrisă sau vorbită care formează o unitate comunicațională.

TEXTOLOGIE, disciplină filologică aplicată la studiul comparat al textelor unor opere literare sau de altă natură, pentru stabilirea versiunii definitive corecte, autentice, în vederea republicării operelor în ediții postume.

TEXTE ROTACIZANTE, texte din literatura română veche care prezintă fenomenul rotacismului.

THRILLER, roman, povestire sau film polițist sau de groază.

TIMP GRAMATICAL, categorie gramaticală specifică verbului ce exprimă momentul în care vorbitorul realizează o acțiune.

TIPOLOGIE LINGVISTICĂ, ramură a lingvisticii care studiază asemănările structurale semnificative dintre limbi, independent de istoria și de natura lor genealogică sau de poziția geografică, identificând parametrii tipologici și propunându-și stabilirea tipurilor structurale de limbi în funcție de acești parametri, precum și încadrarea limbilor particulare într-un anumit tip.

TOGATA, specie de comedie în literatura antică.

TON LINGVISTIC, caracteristică articulatorie, constând în variații de înălțime în rostirea silabelor dintr-un cuvânt.

TOPICĂ, ordine a cuvintelor în propoziție. Poate fi de mai multe tipuri: obiectivă și subiectivă, directă și inversă.

TOPONIMIE, nume propriu de loc, se clasifică după categoria topicului desemnat în: hidronime, care denumesc o apă, oronime,

care denumesc un lanț montan sau o formă de relief în general, economie, care denumesc localități, dromonime, care denumesc străzi sau căi de comunicație etc.

TOPOS, în literatură și folclor, imagine constantă, motiv.

TRADIȚIONALISM, tendință de supralicitare a elementelor tradiției ca valori în sine, fără confruntarea lor cu noile valori produse de evoluția social-culturală; supraevaluare a tradiției.

TRADUCERE, a da corespondentul unui cuvânt într-o altă limbă, a transpune un text, o frază, un cuvânt dintr-o limbă în alta; a tălmăci.

TRADUCERE AUTOMATĂ, se referă la motoare de traducere automată și la resurse lingvistice specializate, inclusiv la instrumentele și interfețele de programare necesare pentru operarea de servicii digitale într-un mediu multilingv.

TRAGEDIA DESTINULUI, specie dramatică, variantă a dramei romantice germane, are la bază destinul implacabil.

TRAGEDIE, specie a genului dramatic cu subiect patetic, cu personaje puternice aflate în conflict violent, cu deznodământ nefericit.

TRAGICOMEDIE, operă dramatică în care desfășurarea conflictului tragic este contrapunctată cu elemente comice, iar deznodământul este fericit.

TRAGIFARSĂ, specie dramatică ce combină elemente de tragedie și de farsă.

TRAIAN ȘI DOCHIA, unul dintre miturile de etnogeneză a românilor, creație populară care conține legenda Dochiei, fiica lui Decebal, care sub amenințarea romană, pentru a nu își părăsi pământul și neamul se transformă alături de „a ei popor” în stâncă.

TRANSCRIERE FONETICĂ, mod de reprezentare grafică a sunetelor din limba vorbită.

TRANSFORMARE, concept ce exprimă trecerea de la o structură reală a unei limbi la altă structură, surprinzând dinamica structurilor și echivalențele (totale sau parțiale) dintre construcțiile unei limbi.

TRANSLITERAȚIE, transcriere folosită în lucrările filologice, care urmărește să redea în alt alfabet echivalentele semnelor textului copiat, fără a se ține seama de eventualele deosebiri de ordin fonetic dintre semnele celor două alfabete.

TRANZITIVITATE, trăsătură semantică și sintactică a cuvintelor de a exprima ideea de transfer asupra obiectului acțiunii; tip de regim sintactic.

TRAVESTI, apariția pe scenă a unui personaj sub înfățișarea altuia; interpretarea unui rol masculin de către o femeie sau a unui rol feminin de către un bărbat.

TRIFTONG, emisie în limitele unei singure silabe a trei elemente vocalice cu timbre diferite.

TRIMETRU, tip de vers iambic în versificare antică.

TRIOLET, poezie de opt versuri, de obicei octosilabice, în care primul vers este identic cu al patrulea și cu al șaptelea, iar al doilea cu al optulea.

TRISTAN ȘI ISOLDA, titlul unei legende celtice medievale ce are ca temă principală dragostea dintre Tristan, cavaler de Cornwall, și Isolda, prințesă irlandeză.

TROHEU, picior de vers alcătuit dintr-o silabă lungă și una scurtă (în metrica poeziei antice) sau dintr-o silabă accentuată și una neaccentuată (în poezia modernă).

TROP, cuvânt sau expresie întrebuințată în sens figurat. Apare din confruntarea a două obiecte sau fenomene asemănătoare. Figură de stil care constă în întrebuințarea unui cuvânt cu un sens diferit de cel obișnuit.

TRUBADUR, poet liric medieval care își compunea versurile în vechea provensală și le prezenta în formă de cântec, cu acompaniament muzical, la petrecerile de curte ale marilor feudali.

TRUVER, nume dat în Evul Mediu poezilor care scriau și cântau, în limba franceză din nordul Franței, poezii epice, istorioare.

TURCISM, element lexical (sau de limbă) împrumutat (fără necesitate și fără a se fi asimilat) din limba turcă.

T

Ț, ț, a douăzeci și cincea literă a alfabetului român.

U

U, u, a douăzeci și șasea literă a alfabetului românesc și sunetul corespunzător; simbolul elementului chimic uraniu.

ULTRAISM, mișcare literară de avangardă, de orientare suprarealistă, în Spania interbelică și în literaturile hispano-americane.

UMANISM, mișcare intelectuală europeană din epoca Renașterii care promova studiul literaturii clasice din Grecia și din Roma, entuziasmul față de om și natură, compatibilă însă cu credința religioasă.

UMOR NEGRU, direcție în literatura americană în a doua jumătate a sec. XX.

UNITĂȚI, element identificat la un anumit nivel sau rang: fonelele sunt unități lingvistice cu rang fonematic, frazele, unitățile cu rang frastic. Alte unități lingvistice sunt: morfemul, lexemul, sememul, sintagma, propoziția.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN MOLDOVA, organizație profesională a poezilor, prozatorilor, dramaturgilor, criticilor și cercetătorilor literari din Republica Moldova.

UNIVERSALII LINGVISTICE, categorii, proprietăți, relații, tendințe considerate ca fiind comune tuturor limbilor, permițând generalizări.

UPANIȘADE, parte din vede și formează scripturile hinduse, care discută în principal despre filosofie, meditație și ființa divinității; formează principiul spiritual al hinduismului vedic.

UTOPIE, operă literară, filosofică sau politică în care se imaginează o lume ideală.

UZ, mod de folosire curentă a unui cuvânt.

V

V, v, a douăzeci și șaptea literă a alfabetului român și sunetul corespunzător; cifra cinci în numerele romane; simbol.

VALOARE, echivalent apropiat al semnificației, mai ales în domeniul gramaticii. Valoarea unui cuvânt se definește în raport cu alte cuvinte, având un sens apropiat.

VARIA, rubrică a unei publicații, conținând diferite note, informații ori articole de dimensiuni mici, explicația unor cuvinte împrumutate din alte limbi ș.a.

VARIANTĂ, în fonologie și morfologie, unitate minimală care nu contractează raporturi de comutare cu alte unități similare fonetic, respectiv semantic.

VARLAAM ȘI IOASAF, roman popular, de origine orientală (persană sau siriană). Este o istorie a vieții lui Bhuda, expusă în spiritul religiei creștine.

VEDE, culegere de texte originare din vechea Indie. Sunt cele mai vechi scripturi ale hinduismului.

VERB, parte de vorbire flexibilă, care exprimă acțiuni sau stări sub formă de proces. Se caracterizează printr-un sistem de modele flexionare, cunoscut sub denumirea de conjugare.

VERB AUXILIAR, verb desemantizat, abstract care funcționează ca instrument gramatical în urma pierderii independenței lexicale și sintactice. În limba română există trei verbe auxiliare: a avea, a fi și a vrea.

VERB COPULATIV, verb care intră în alcătuirea predicatului nominal, făcând legătura dintre subiect și numele predicativ.

VERB SEMIAUXILIAR, termen adoptat în gramatica românească, distinct de auxiliar, pentru a sugera terminologic caracteristica acestor verbe de a-și fi pierdut numai parțial autonomia, situându-se între calitatea de verb autonom și cea de marcă gramaticală.

VERS, unitate prozodică elementară, alcătuită dintr-unul sau mai multe cuvinte, potrivit unei scheme și determinată fie de cantitatea silabelor, fie de accent, fie de numărul silabelor; fiecare dintre rândurile care alcătuiesc strofele unei poezii în conformitate cu anumite reguli de versificație (măsură, ritm, rimă ș. a.).

VERS ALB, vers care nu se supune niciunei structuri regulate, nu are metru, rimă sau nu este încadrabil în strofe.

VERS LEONIAN, hexametru și pentametru rimat, utilizat pe scară largă în Evul Mediu în literatura latină.

VERS LIBER, vers care nu se supune niciunei structuri regulate, nu are metru, rimă sau nu este încadrabil în strofe. El se opune versului tradițional, pentru că acesta respectă un număr fix de silabe în fiecare vers și un număr fix de versuri în fiecare strofă.

VERSET, fiecare dintre paragrafele (de mică întindere) cu înțeles de sine stătător, de obicei numerotate și dispuse în alineate, în care este împărțit textul Bibliei, al Coranului sau al altor scrieri religioase.

VERSIFICAȚIE, arta alcătuirii versurilor după anumite reguli (ritm, rimă, organizare strofică ș.a.), elaborate pe baza legităților limbii date și experienței de creație a poeților. Mod de dispunere a versurilor potrivit anumitor reguli prozodice, dintre care cele mai importante sunt cele ale rimei, ritmului și ale grupării strofice; arta de a face versuri.

VERSIFICAȚIE SILABO-TONICĂ, versificație bazată pe numărul silabelor dintr-un vers și pe repartizarea accentelor.

VIATA BASARABIEI, titlul sub care, în decursul timpului, au apărut mai multe reviste: 1907, 1932, 2000.

VIATA LUMII, poem filosofic de Miron Costin, scris, probabil, după 1683. Conține și o notă cu primele observații despre versificație din literatura română.

VIAȚA ROMÂNEASCĂ, revistă literară lunară editată de Uniunea Scriitorilor din România și Redacția publicațiilor pentru străinătate.

VIITOR, secvență temporală care situează desfășurarea acțiunii într-un moment ulterior momentului „prezent”.

VILANELĂ, cunoscută și sub numele de villanesque, este o formă poetică din nouăsprezece linii formată din cinci terțete urmate de un catren.

VIRGULĂ, semn de punctuație care servește pentru delimitarea grafică a unor părți din cadrul propoziției.

VOCABULAR, totalitatea cuvintelor unei limbi, ale unui dialect teritorial, social, precum și cuvintele întrebuințate de o persoană într-un anumit domeniu sau de un scriitor în opera sa literară.

VOCALĂ, sunet al vorbirii, produs prin ieșirea liberă și continuă a curentului de aer sonor din laringe prin canalul fonator.

VODEVIL, comedie ușoară (într-un act), cu o intrigă bogată în qui-proquouri și răsturnări de situație, în textul căreia sunt intercalate cuplete satirice, cântate pe melodii cunoscute și cu acompaniament orchestral.

VORBIRE, aspect al activității umane, care constă în folosirea limbii (în mod oral sau scris) în procesul comunicării între membrii unei anumite colectivități sau în procesul gândirii. Prin vorbire se înțelege, de asemenea, produsul acestei activități, totalitatea de unități (propoziții, fraze), prezentate în ansamblu ca material lingvistic.

VORTICISM, direcție în literatura și arta engleză, aproape de avangardă.

VULGARISM, expresie care aparține limbii latine populare.

VULGATA, traducerea latină a Bibliei (Vechiul Testament din ebraică, iar Noul Testament din greacă), realizată de sfântul Ieronim, declarată normativă și autentică la consiliul din Trent, singura ce poate fi utilizată în lecturile publice, dispute, predici și interpretări; carte care conține această versiune.

W

W, w, a douăzeci și opta literă a alfabetului limbii române; simbol.

WESTERN, gen de filme de aventuri a căror acțiune se petrece de obicei în timpul colonizării vestului Statelor Unite ale Americii.

WÖRTER UND SACHEN, „Cuvinte și lucruri”, metodă creată la sfârșitul sec. al XIX-lea în cercetarea dialectală; prin ea se studiază cuvintele în strânsă legătură cu lucrurile sau obiectele pe care acestea le denumesc.

X

X, x, a douăzeci și noua literă a alfabetului limbii române; simbol.

Y

Y, y, a treizecea literă a alfabetului limbii române; simbol.

Z

Z, z, a treizeci și una literă a alfabetului limbii române; simbol.

ZÂNE, personaje mitologice din folclorul românesc. Posedând puteri miraculoase, zânele influențează pozitiv sau negativ viața omului.

ZBURĂTORUL, ființă fabuloasă din mitologia română, închipuită ca un spirit rău, arătare care coboară noaptea din tării și chinuie în somn fetele tinere.

ZEUGMĂ, figură de stil prin care se unesc gramatical două sau mai multe substantive cu un verb sau cu un adjectiv care, logic, nu se referă decât la unul dintre cele două substantive.

ZGRIPTUROAICĂ, animal fantastic înaripat cu cap de pasăre și corp de jivină, care apare în acțiunea basmelor moldovenești. Deși are o mare putere magică, Zgripturoaica este, în cele din urmă, biruită și pedepsită de către eroul pozitiv; Mama zmeului, pajură, scorpie.

ZICĂTOARE, exprimare concisă și sugestivă a unor adevăruri sau constatări cu caracter moral generalizator.

ZMEU, personaj fantastic din poveștile românești. Reprezintă forțele răului, cruzimea, violența. Are mai multe capete, este înzestrat cu puteri miraculoase și capacitatea de a se transforma în orice altă vietate. Zmeul cade învins întotdeauna de un erou pozitiv.

ZORILĂ, personaj fabulos din basmele populare, întruchipează ivirea zorilor. Apare, de obicei, alături de alte personaje fantastice (Serilă, Murgilă, Decusară ș.a.).